

Дагъыстанлы къаатын

6/2019

ISSN 0132-9626

Кумыкский

Мы были с вами...

Гьаманда бар болугъуз!

Уьюгюзге яхшылыкъ, гьюрметли охувчуларым. Зувгъанлар йимик, йылыбызны гьар айын бир-бир этип тартып-тартып, заман нечик тез гетгенни де билмей къалдыкъ. Гёз юмуп, гёз ачгъанча дагъы да бир Янгы йылыбыз «Уьюгюзге яхшылыкъ» деп гирип геле тура. Оьтген йылыбызда гьарибизни яшавубузда эсге алар йимик къужурлу мюглетлер болмай къалмагъандыр.

Тавукъну эсинде тари йимик, мени эсимде ятагъанда да, турагъанда да «Дагъыстанлы къатын» журнал. Бу журналгъа башымдан аягъыма ерли байлангъанлы, Аллагъ буржаса, гелеген йыл 5 йыл битежек.

Шо мезгилничинде хыйлы масъалалар гётерилип, янгы хатлар къошулуп да тура. Белгили журналист, публицист, таржумачы Алав Алиевни къошумун айрыча эсгерме де ярай. Неге тюгюл, ону къасты булан «Тарихни бетлеринде» деген рубриканы тюбюнде къумукъ халкъны къысматына тиеген, къужурлу, жанлы кюйде язылгъан публицистика макъалалары оьзге миллетлени де тиллерине гёчюрюлюп чыгъып тура, олагъа да бырынгы тарихибизден гезеп чыкъмагъа имканлыкълар яратылды.

Олай да, «Апайны насигъатлары» деген рубрика булан берилеген атам заманлардан баш алагъан тойларыбызгъа, ясларыбызгъа, нарыста тувгъанда, огъар ат къоягъанда, бешикге салагъанда, олай да, къылыкъларыбызгъа, мердешлерибизге байлавлу адатларыбызны гъакъындагъы макъалалар да охувчуну сюююн къазангъан. Огъар сесленегенлер де бар.

Дагъы да мен айтсам, бизин журналыбызда ара бёлмей «Ана тилибизни уйренебиз» деп яшлар, муаллимлер, тилге агъамият берегенлер учун чыгъагъан сагъифабыз журналыбызда инг аслу ерни тута демеге ярай. Биз бар-

гъан сайын сизин кёмегигиз булан дагъы да яхшы этме, тюрлендирме къастыбыз бар.

Гьюрметли охувчулар, сизин янгыз макъалаларыгъыз тюгюл, журналгъа язылып якълайгъаныгъыз бизге оьтесиз етишмей. Насигъатлы ёравларыгъызны биз гьаманда къаравуллайбыз, сизин сыр чечмеге чакъырабыз.

Сёзюмню узата туруп, мен гъакъ юрекден язылывну вакътисинде кёмек къолун узатагъан Буйнакск районну (К. Изиев), Къаягент районну (М-Э. Гъажиев), Къарабудагъгент районну (М. Амралиев), Хасавюрт районну (Ж. Салавов), Бабаюрт районну (Д. Исламов), Къоркъмакъсала районну С. Токаев) ёлбашчыларына, Хасавюрт районну билим берив управлениесини башчысы Къ. Къабардиевге, Буйнакск районну маданият бёлюгюню башчысы Р. Устархановагъа, Къарабудагъгент районну башчысыны биринчи заместители А. Гъажиевге, район библиотека центрыны директору А. Сотавовагъа, Къаягент районну маданият бёлюгюню башчысы У. Агъаевагъа, «Къумукъ тюз» деген Хасавюрт район газетни редактору, пагъмулу шаир Г. Атаевагъа, гъаракатчыларыбыз М. Кишиевагъа, Б. Маликовагъа, Ишарты, Тёбен Жюнгютей, Агъачавул, Буглен, Эндирей школаланы коллективлерине ва бары да охувчулагъа журналыбызны атындан гъакъ юрекден разилигимни билдиремен.

Сёзюмню тамамлай туруп, гьюрметли охувчуларым, сизин барыгъызны да Янгы йыл булан къутлайман, уйлерибизге эсенлик-аманлыкъ, берекет, татывлукъ, насип ёрайман. Юрегигизге тутгъан муратларыгъызгъа етишме Аллагъ кёмек этсин. Гьаманда бар болугъуз!

ПАХУ ГЪАЙБУЛЛАЕВА

НОМЕРДЕ БАР:

МАГЪАММАТОВЛАНЫ АГЪЛЮ ПЬЕСАСЫ

—Гюнчюлюк — къайсы коллективде де болагъан зат. Театрны аты арагъа чыгъа, неге тюгюл, актёр даим гёз алда турагъан адам. Тек мен сизге гъакъ юрекден айтаман, бизге Зерема булан сувну тюбюндеги ташлардан парахат оьтме насип болду, агълю гемебизни актёр яшав деген денгизни гъалек толкъунларында батма къоймадыкъ, — деп жавап бере Басир Насирович. 5

ШАТМАН ЧЕЧЕК - ГЁЗЕЛЛИКНИ БЕЛГИСИ

— Биз миллет айырмайбыз. Яшлар уйлерине, асгер бёлюкlege, ветеранланы пансионатларына барабыз. Оларда турагъанланы миллетине гёре ким айыра туражакъ. Озокъда, аслу гъалда бизге оьз къыйыны булан лаклар гелелер. 8

НАЙИДА АРЕС: «БАШЫБЫЗГЪА АЙГЪАЗИГЕ ЙИМИК НАМУСЛАР ТЮШГЕН»

Муна артдагъы гюнлерде Осман империясыны сеси чалынагъан бырынгы Истанбулну берекетли ва сыйлы топурагъында, Россияны гьар ерлеринде, оьзге пачалыкъларында ва Тюркияда яшайгъан къумукълар жыйылгъанда, шо ажайып арив гъислер гъакип гетди демеге ярай. 10

ГЁЗЕЛЛИК-ЛЕЗЗЕТ АЛЫВ, СУКЪЛАНЫВ

Гъали гьар тюрлю ренклени бирбирине къошуп этилеген интерьерлер модда. Мисал учун, кюл тюзню ал къызыл тюз булан, яшылны пайруз тюз булан ярашдыра. Яшыл ва гёк, сари ва ачыкъ къызыл тюзлер де арив гёрюне. Агъач тюзню гьар тюрлю чечеклени суратлары булан безендире. 26

Индира ЮНУСОВА:

«ЯШЛАР –

ГЪАЙРАН АДАМЛАР»

Индира Магъамматовна Юнусовагъа янгыз врач деп айтып кьоймакъ дурус тюгюлдюр.

–Яшлар – бек гъайран адамлар. Олар Аллагъны савгъаты,–дей Индира Магъамматовна.

Ол объюне къыснат шолай талигъни буюргъанын къачан англагъан экен? Балики, биринчи-лей ойлашма, охума, тенглешдирме башлагъан заманындандыр...

–Сагъа бу яшавда къыйын бола-жакъ, къызым,–деп кюстуне эди

анам, илмуланы доктору, Медицина академияны профессору Мари-ям Гъажиева.– Аслу зат, къызым, сен бир мурадгъа талпынагъанда, алданокъ объюнгнию хыялларынг-ны имканлыкъларынг булан тенглешдирип къара... Етти керен ойлчеп, бир гес. ..

Тек о заманларда Индира медицинаны гъакъында ойлашма да ойлашмай эди. Школаны бешлеге битдирип, МГУ-ну объю лап кёп сюеген химиядан курсларына языла. Тек ахырда дос-къардашны

Шо тизив ва гёзел къатынгиши булан ёлукъгъанда, шоссагъат ондагъы ругъну, гючню, тавакаллыкъны гъис этесен. Ол бютюн объмюрюн яшлагъа багъышлагъан. Яшлар–ону яшав маънасы. Бизин лакъырыбызны вакътисинде мен объюзюню ону ерине салма къарай эдим ва шо шартларда, шо гъалларда эки гюн де чыдама-жагъыма тез тюшюндюм. Гъар гюн ажжалны да, яшавну да даимлик объчешивюню арасында турагъан адамны юреги нечик гъали де таш гесекге айланмагъан деп тамаша бола-сан. Гъар гюн сени бетинге телмирип, ахырынчы умуту булан къарайгъан, сенден бир сигърулу кёмекни къаравуллайгъан гиччипавланы гёрегенде, юрек нечик ярылмай бола?

къаныгъывлу насигъатларындан ялкып, медицинаны танглай ва Дагъыстан академияны педиатрия факультетине охума тюше.

–Балики, мен яшланы бек сюегеним саялы рази болгъанмандыр,–дей Индира Магъамматовна. –Мен танглагъан ёлума гъали бир де гъёкюнмеймен. Гъатта башгъа касбуну еси болуп ишлеп болар эдим дегенге уллу шеклик этемен.

Атасыны къурдашы, академияны профессору, педиатрия кафедрасыны заведующийи Альберт

Максимович Антоновнутаcliffe гёре, Индира билимлерин интернатурада узатма токыташа. Тек бу касбу озюнню алдына не йимик сынавланы салажагыын билген болгъан буса, балики, башгъа ёлну тангламакъ да бар эди. Биринчилей, гематология бёлюкге тюшген гюнню ол бир де унутмай. Палатада рак аврувгъа тарыгъан 12 йыллыкъ уланъаш бирден онукъолун кысып алып: «Доктор, мен оьлме суймеймен»,—деп йылап йиберген.

—Шо мюгълет мени бугюн де гёз алдымдан таймай,—дей пашман кюйде Индира Магъамматовна. —Огъ, не бек кысыгъан эди кьолумну, амалсыз...

Интернатурадан сонг И. Юнусова ишин Магъачкъаладагы яшланы багъагъан больницаны гематология бёлюкнде узата ва узакъ да кьалмай шо бёлюкге башчылыкъ этме башлай.

—Кёп затгъа янгыдан къарама тюшдю,—дей И.Юнусова.—Илмуда ва онкология тармакъда янгы багъыв къайдалар арагъа чыкыгъан. Дагъысын айтмагъанда, бизин бёлюк федерал центрлар булан янаша алты илму ахтарывларда ортакъчылыкъ эте. Рак аврувгъа тарыгъан яшланы багъывда химиятерапияны янгы къайдалары кьоллана. Натижада, оьжетли аврувдан оьлеген яшланы санаву 3, 5 керенге аз болгъан.

—Мен бёлюкге ишге гелгенде озюм-озюме: «Индира, сен гъар яшны яшаву учун озюнг оьлюп кьалсанг да, ахырынчымюгълетинг болгъанча ябушма герексен»,—деп буварыв этген эдим. Магъа тынч болмажагыын англай эдим. Бажарылмайгъан иш йимик гёрюнсе де, бары да гючюмню салып, бары да иш ёлдашларымны умуми ишге къуршап, ажжалдан уьст болма къарай эдик. Мен биревню де гючден ишлетдирме къарамай эдим. Олар мени юрек талпынывларымны англап, озлер учун ягъада туруп къарамакъны эрши гёре эди.

Шо вакътилерде Индира Германияны, Францияны, Испанияны,

Италияны ва озге тыш пачалыкъланы лап белгили гематология центрларда билимлерин артдыра, хыйлы илму-ахтарыв халкъара конгресслерде ортакъчылыкъ эте.

Онугъар аврувлу яшны иражайыву, оланы ата-анасыны гёзлеринде тувулунгъан умут суюндюре. Озокъда, бир-бирде врачдан бир зат да гъасил болмайгъан гезиклер де тувулунмай тюгюл. Тек Индира гъатта шо мюгълетлерде аврувну алдын алмакъ учун юрюлеген къастланы осаллаидырма тюшмей деп гъисап эте. Ондан къайры, илмуну гючю чатмайгъан ерде, Аллагъутааладан кёмек, якълав излеп, огъар бакъмакъны да тийишли гёре.

—Тышдагы лап белгили алимлер булангъы гъакълашывларым магъа рак аврувгъа тарыгъан яшланы 80 процентин оьлумден кьутгъарма бола деген инамлыкъны берди,—дей И.Юнусова.

—Мен гъар заман ата-аналагъа дуа этмеге унутмагъыз деп айта боламан,—дей ол.—Шондан гючлю зат ёкъ. Инсан Аллагъны кёмеги булан озюнню гючюне инанып битсе, ол не аврувну да эбинден гелип болажакъ.

Индира Магъамматовна кьоркюнчлу аврувну агъулу торундан кьутулгъанланы гъакъында узакъ хабарлама бола. Ол шо яшланы бирисин де унутмай ва сонггъу кысыматын ахтара. Гъали стационарда 60 яш ята. Ол озюнню кисе телефонунда сакълангъан яшланы

суратларын гёрсете. Кёбюсю уллу болгъан, уйленген.

—Мени учун шу адатлы суратлар тюгюл. Олар мени яшавумну белгилери ...

—Гюнден гюн, йылдан йыл тарланагъан яшланы гёрюп турмакъ оюн масхара тюгюлдюр. Мен, мисал учун, чыдап болмас эдим,—деп ондагы ругъну, ягъны сырын билме къарайман.

—Билемисен, кёп тезде мен озюм-озюме негъаллартувулунуп кьалса да, артгъа тартылмажакъман, къайпанмажакъман деп сёз берген эдим. Гъар гезик мени къавшалдым-талдым деген ойлар къуршама башлайгъанда, мен шо антымны эсге аламан ва туруп палаталарда ятагъан яшланы уьстюне алгъасайман.

Биз ол башчылыкъ этеген бёлюкден айланабыз. Адатлы, гёзге уйренчли болуп битген стационаргъа ошамай. Ярыкъ ренклер, яшыллыкъ, чечеклер сени онкология

бөлүккө тышкенмен деген ойдан кеп арек эте.

Индира Маггамматовна бөлүккөдө ятаган яшланы бир де тергевсюз янгыз кыймай. Ол бир де янындан кесе телефонун тайдырмай. Огъар гечени бир заманында да зенг гелме бола. Ол ачувланмай, хон-турланмай тез жыйылып кемеке алгасай.

Ону: «Яшлагъа кемеке этигиз!»— деген чакъырувуна юзлер, минглер булан гъар тюрлю адамлар, оланы арасында волонтерлар, жамият чалышывчулар, бизнесменлер сес-лене. Ону атын янгыз бизин уълкеде тюгюл, тыш пачалыкларда да яхшы таныйлар.

—Балики, сизге тураган ва иш-лейген еригизни алышдырмакны гъакында ойлашма тышедир? Сизин алдыгызда нече тюрлю ёллар ачылган. Сизин уълкени лап белгили центрлары кябул этмеге гъазирлер...

—Магъа оыр кьуллуклар тарык тюгюл. Акъчалы-бокъчалы ерлени де излеп айланмаганман,—деп иржая Индира Маггамматовна. —Мени агълумде бизге гиччи заманыбыздан тутуп, ата-анабыз инсан янгыз гъалал, намуслу загъматда абур къазанып бола деп уйрете эди. Гъали чи шолай кылык токъташдырвланы эсги адатланы къалды-кьулдулары деп гысаплай-ганлар аз тюгюл. Амма мени шо кюйде тарбиялаганлар.

Шо кычырыккылы сёзлертюгюл. Шо врачны токъташган — ватандаш янашыву, адилликни оьтесиз итти кюйде гыс этеген адамны къараву. Индира Маггамматовна оьзюнден кемеке къаравуллайган-ланы янындан гёрмеиш болуп оьтноп болаганлардан тюгюл. Ол гъатта къаравсуз къалган ми-шиклени, итлени гъайын этеген фондлагъа акъча бакъдыра. Ондан къайры, бош заманларында театрда, музейлерде оьтгере.

Индира Маггамматовнаны дос агълуюсю бар. Уланы Залимхан—кьурулуш фирманы башчысы, кызы Айна—врач, дерматолог, косметолог.

Гъамитовну клиникасында ишлей. Эри Абдулатип Абдулаевични гъакында лакъыр чыкыганда, ол айрокъда жанланып гетди:

—Биз бир-бирибизге гъашык болуп кьошулдукъ. Мени гечелер-гюнлер булан больницада къала-гъаныма бир де кант, айып этмеген. Мен огъар бек разимен. Эримни якълаву болмаган буса, мен бугюн не ишимде, не илмуда гъалиги даражаларыма, уьстюнлюклериме этишип болмажакъ эдим.

—Мен онкологиядагы, гематологиядагы бары да янгы ахтарывланы ва къайдаланы гъакында билме ва шоланы оьз ишимде кьол-лама борчлуман,—дей ол.

И.Юнусова бир нече керен Россияны гематология ва онкология масъалаларын ахтараган центральный базаларында билим-лерин камиллешдирген. Ол—оьр даражалы врач. Дагъыстанны савлукъ сакълав министерлигини баш онкологу ва гематологу. Чакъ-чакъда республика газетлени бетлеринде Индира Маггамматовнаны оьзюню ишине байлаву макъалалары да чыгъа. Ол лекциялар охумаган Дагъыстанда бир район да, бир шагъар да къалмагандыр. Яш касбучуларына насигъатчысы да дюр, илму-ахтарыв ишин де унутмай. Ювукъ арада докторлукъ ишин де якълама хыялы бар.

—Мени уьстюме жагыл касбучулар гелегенде, мен олагъа: «Сиз танлагъан ишигизге гючюгюзю аямай толу кюйде берилип ишле-меге гъазирмисиз?»—деп сорайман.

Шо соравну мен бир заман Лейла Тапдыг-кызыгъа да берген эдим. Гъали ол депутат, республиканы парламентинде чалыша. Ону булан-гы лакъырдан сонг, жагыл врач гертиден де, гиччипавланы савлугъуну гъайын этме белсенгенлигин англадым. Бугюн буса иш ёлдашым депутат гысапда савлукъ сакълав тармакыгъа байлаву законланы камиллешдиривде ортакъчылыкъ этегенине эпсиз сююнемен.

Лейла «Яша ва оьзгелеге де яшав савгъат эт» деген рагъмулу фонд булан да тыгъыс байлавлуклар юрюте экен. Фонд гъажатлыкъ тувулунса, яшланы тыш пачалыклардагы клиникалагъа бакъдыра, багъалы дарманланы сатып ала. Яшланы гъар тюрлю кьужурлу чаралар оьтгерип якъмагъа кыймай. 2011-нчи йылда бютюнроссия конкурса Лейла Тапдыг-кызы уълкени инг яхшы врач-онкологу деген гьюрметли атны къазанган. Эки йыл альякъда буса, Россияда рак аврувгъа къаршы билдирилген пачалыкъ проектни премиясына ес болган. Савлукъ сакълавну оьсююне этген кьошуму ва кеп йыллыкъ къайратлы загъматыучун, огъар ДР-ни ат къазанган врачы деген гьюрметли ат берилген.

Индира Маггамматовнагъа: «Сиз бары да зат яхшы болажакъ депинанып тураган адаммысыз?»—деп сорав беремен.

—Инанмаса, бажарылмай,—дей ол сабур кюйде. —Врач Аллагъ тюгюл, тек биз шо гиччипавлар, оланы умут узмейген ата-аналары учун Аллагъ йимик гёрюнебиздир.

Магъа кысмет шулай тизив адам, врач, философ, алим булан табушдурупуллу савгъат этген. Ону булангы гъакълашыв сени ич дюньянгны байындыра, яшавну маънасы гъакында ойлашма борчлу эте ва бу яшавда бары да зат яхшы боларгъа инамлыкны тувдура.

—Башгъа кюйде яшама боламы дагы? —деп тамашалыкъ эте Индира Маггамматовна.

АМИНА АБДУЛЛАЕВА

МАГЪАММАТОВЛАНЫ АГЪЛЮ ПЬЕСАСЫ

Театрларда бир тухум-тайпадан чыкыгъанлар, династиялар аз ёлукъмай. Магъамматовланы агълюсю де шолайларан санала. Оланы «агълю пьесасыны» бары да ортакчылары бугюнлерде А-П. Салаватовну атындагы Къумукъ музыкалы-драма театрны сагынасында ерин тапгъан. Ожакъны башчысы Басир Насирович Магъамматов Россияны ат къазангъан артисти, Къумукъ театрны баш актёру, ону къатыны Зарема Абдулманаповна Магъамматова Дагыстанны халкъ артисткасы, уланы Элдар Магъамматов ва ону агълю чери-актриса Жамиля Магъамматова.

Бу агълюню яшаву, династия гысапда амалгъа геливю, тувулунову бизин бугюнгу лакъырыбызны аслу темасы болуп токытады.

Магъамматовлар Къумукъ театрны сагынасында янаша яратгъан келпетлер къаравчуланы даим къурчун къандыра гелген ва эсинде къалгъан. Дагысын айтмагъанда, оланы ортакчылыгы булан юрюлген ва юрюлюп де турагъан М. Жумакаевни «Авлиялар», театрны алтын фондуна гирип битген У. Гъажибеконну «Аршин-мал-алан», халкъ эпсиз сюеген А. Къурбановну «Молла Насрутдин», А. Гольдонини «Эки бийни бир къуллукъчусу» деген пьесалардагы ролларын эсгерип къойсакъ да таманлыкъ эте.

Династияны къюрчюсюн салгъан Зарема ва Басир Магъамматовлар Москвада Щукинни атындагы училищеде бирче охуйгъанда уйленгенлер. Шо замандан берли, арадан 35 йыл оьтген. 35 йылны узагъында Къумукъ театрда ишлей, ойнай. Ёкъ, дурус айтмайман, театргъа къуллукъ эте. Театр – оланы дюньясы, оланы яшаву!

Актёрланы оз арасында юрюлеген къюкюлю, масхара хабарлагъа, эсге алывлгъа айрыча адабият жанр деме ярай...

Къумукъ театрны къалкъысыны тубюндеги агълю гримёркада олтуруп, лакъыр этебиз. Дос агълюню ортакчылары биринден алып бири

дегенлей, къюлей туруп, озлени театр яшавунда болгъан къужурлу агъвалатланы гъакында хабарлай.

Аста-асталакъырда озге агъамиятлы масъалалагъа гёчебиз. Зарема Абдулманаповна сиптечиликни озюню назик къатынгиши къолларына алып, белгили адамланы театрны гъакында айтгъан сёзлерин эсибизге сала.

–Театр – актёр учун анадаш ую, ожагы деп негъакъ айтыла гелмеген. Герти актёр болмакъ учун театрда турма герек, даим театр арадан чыкъмай турма тарыкъсан, – деп иржая Зарема. –Бизин Басир булан уьч яшыбыз бар. Уллусу–Насир, къызыбыз–Юлдуз ва гиччиси–Элдар.

Актёр агълюде озген яшлар гиччи заманындан тутуп сагына булан байлавлу касбуну бары да яхшы ва четим янларын биле. Шо четимликлер, къыйынлыклар оланы бир де тартындырмагъан ва олар ата-анасыны ёлун танглама сюйген. Шолай актёр династиялар тува.

–Бизин театрдагы актёрлар, озге яратывчу коллективлерде йимик, аслу гъалда «оз къазаныны» ичинде къайнай деме ярай. Бир-бири булан уйленелер, яшларын оьсдюрелер. Оланы да уйде янгыз къоймасын учун, озлер булан театргъа алып юрюйлер. Муна озюбюзню уьч де яшыбызны да шолай репетициялагъа, спектаклеге, гастроллагъа артыбыздан ташып тур-

гъанбыз. Олар кулисаланы артында оьсген ва сагънада биринчи абатларын алгъан, биринчилей сёйлеме башлагъан. Сёйлемекден къайры, йырлама ва бийиме уйренген, – деп узата Зарема Абдулманоповна.

Оьзю ол актёр агълюде тувмаса да, яшдан берли сагънаны суйген. Гьар тюрлю чебер кружокларда ортакчылыкъ этген ва театр училищеге бек парахат охума тьושген...

–Мени эсимде бар театрда биринчилей перделени артына гирип, артистлене сагънада ойнамайгъан заманында гёргенде, мен оьзюмню бир де башгъа тьогюл, бир уллу, оьзюнде яшлар баву да, школасы да бар уйлены ичине тьושгендей гьис этген эдим. .. Шо заман мен англадым: къайсы театр да – оьзтёрече уй, яшав, – деп эсге ала Зарема.

Зарема ва Басир Магъамматовланы яшлары тувгъанча да, анасыны юрегини тьобюндеги кюйде биринчилей сагънагъа чыкыгъан. Ондан сонг, шо тизив касбуну ругъун нечик дагъы сезмей боларсан?! Касбу да тьогюл, оланы – сюювю ва яшаву!

Янгыз къызы Юлдуз сагънаны тангламагъан. Уллусу Насир белгили артист-шоумен. Ону тавушун чакъ-чакъда центральный телевидениедеги ва радиодагъы реклама роликлерде эшитме бола.

Гиччиси Эльдар ДГУ-ну маданият факультетини актёрланы гъазирлейген бёлюгюн битдирген. Сагънагъа биринчлей атасы булан чыкыгъан ва оьзюню насибин, къысматын, сюювю ва агълю черин анадаш Кьумукъ театрда тапгъан. Ишинден де айрылмайлы дегенлей, къатыны Жамиля къайнанасындан уьлгю алып, Магъамматовланы династиясына уьч яшны савгъат этген. Жамиля айтагъан кюйде, яшлары гъалиден тутуп актёр бажарывлукъларын гёрсете, школада ва яшлар бавундагъы гьар тюрлю чараларда ортакчылыкъ эте.

Бугюнлерде Магъамматовланы уланы ва гелини ата-анасындан бир декъальшмай, къаравчуланы сюювюню къазанма бажаргъан.

Агълюню башчысы – Басир Насирович актёр касбуну геч танглагъан. Загъмат ёлун Бабаюрт районну Гъасанай юртундагъы клубну машин гъайдавчусундан башлагъан. Шону булан бирге халкъ театрда да ойнай гелген. О заманлара ол профессионал актёр боларман деп ойлашма да ойлашмагъан. Армияда асгер борчун кютюп, ата юртуна къайтгъанда, ону клубну башчысы этип белгилейлер. Заман гетип, армияда къуллукъ этип, борчун кютюп, ол ерли клубну башын тута. Шо гъали бизден кёп арек 1977- йылда болгъан эди. Муна шо вакътилере

онда театр училищеге охума тьושмек деген ой тува.

Оьзю актёр айтагъан кюйде, шо замангъа ол аз-кёп буса да яшав сынав топлагъан эди ва гете турагъан поездни ахырынчы вагонуна минме бажаргъан.

Элдар ва Жамиля алгъасавлу ишле-рибиз бар деп, мени ата-анасы булан янгыз кьюоп гетдилер. Биз буса Зарема ва Басир булангъы лакъырны узатдыкъ. Олар мени сорауларыма тувра ва ачыкъ жаваплар бере эди.

–Сиз училищени битдирип театр-гъа ишлеме гелгенде, ону ич яшавуна къаршы болуп, шо касбуну танглагъаны гъызгъа гьёкюн-медигизми? Яратывчулукъ булан байлавлу иште гюнчюлюк де, гьар тюрлю ялгъан-гъилла да кёп бола деп эшитебиз...

–Гюнчюлюк – къайсы коллективде де болагъан зат. Театрны аты арагъа чыгъа, неге тьогюл, актёр даим гёз алда турагъан адам. Тек мен сизге гъакъ юрекден айтаман, бизге Зарема булан сувну тьобюндеги ташлардан парахат оьтме насип болду, агълю гемебизни актёр яшав деген денгизни гъалек толкъунларында батма кьоймадыкъ, – деп жавап бере Басир Насирович.

–Уллу актёр агълю бары да заман янгыз уйде тьогюл, гъатта сагънада да, ял алагъанда да бирче турагъанда нечик бола?

–Бир ожакда уьч актёр болмакь, бир сагьнада ойнамакь бек кьоркьунчулу зат экенни биз англай эдик. Ша саялы бир ёрукь болсун учун агьлюбюзге бирдагы актриса гелинни кьабул этдик, – деп кюлей Басир.

Сагьнаны устасы гьисапда уьйдегилер булан ишге байлавлу эришме, насигьатлар берме кёп тюшеми деген соравама буса, актёр ожакьны башчысы уланы ва гелини токьташгьан кьаравлары булангьы, мекенли аякьга тургьан адамлар дей ва озьон сабур-саламатлы кюйде тутма кьарай.

–Мен озьомден билемен: актёрлар озьге яратывчу касбуланы есилери йимик, бек инче гьисли, танкьытгьа тез хатири кьалагьан адамлар. Шо саялы уьйде ишни гьакьында, ишде буса ожакь масьалаланы айланасында аз сёйлема кьарайбыз, – деп лакьыргьа Зарема да кьошула.

–Жагьил актёрланы да, эсли актёрланы да арасында не йимик башгьалыкьлар бар?

–Башгьалыкьлар аз тююл! Биз башгьа заманларда тарбиялангьанбыз, бизге башгьа яшав кьаравланы сингдире эди. Сонг пасат вакьтилер гелди, уьлке тозулду, яшавгьа башгьа гёзден кьаралагьан болду. Бирлери шогьар кьыдамады, сагьнаны кьойду, гьатта яшавдан гетгенлер де болду. Бирдагылары сагьнада кьалды, – дей Зарема Магьамматова.

–Гьалиги жагьил актёрланы яшавунда совет девюрю болмагьан. Олар башгьачалай, бизден эсе, хьйлы эркин, ачыкь кюйде ойлашалар, – деп жавап бере Басир Магьамматов ва арты булан кьоша: –Тек уллуланы да, яш наслуну да театр гьа бакьгьан якьдагы уллу, герти сююв бирикдире.

–Театрдагылар уллу алапалар алмайгьанны билебиз. Яшавугьузну нечик кьурасыз дагы?

–Регион театрлардагы актёрланы бир заманда да уллу алапалары болмагьан. Мисал учун, яшавун бютюн театр гьа багьышлагьан ат кьазангьан артист янгы училищени битдирип гелген яш актёрдан эки минг манат гьа артыкь алапа ала. Бизге озьге ишлер булан да машгьул болма тюше. Биревлер тойланы юрюте, бирлери шатлы жьыйнларда йьрлайлар, – деп англата Зарема Абдулманаповна.

–Неге дагы адамлар шо касбуну танглай? (Эр- кьатын бир миогьлетге ойгьа тюше).

–Биревлеге озьлени гёрсетмек – бек агьамиятлы ва тарыкь. «Муна кьарагьыз, магьа, нечик исбайы болуп тувгьанман, мени гьакьымда бары да махлукь билме герек!...» Хьйлы актрисалар мунда озьлени хохайлыгьын, менменлигин алып геле, сагьнадан таба шону дагы да гёпдюртме кьарай. Шо буса театр гьа зарал гелтире... Бирдагылары геле, неге тююл, актёрлукь иш наркотик йимик, озьюнгно башгьа яндан гёреген озьтёрече дюньялагьа тюшесен... Уллу леззет аласан, – деп жавап бере агьлюню башчысы.

–Адамлагьа юрегин ачып айтма заты барлар да сагьнаны танглай. Олар шону булан яшай! Гьона, олар-герти артистлер, – деп кьоша Зарема.

Дурус, биз инчесаниятны тармагьында кепеклер саялы чалышагьанланы гьакьында кёп аз билебиз. Ёкь, чалышмай, йьртгьыч капитализмни шартларында эбе-хырлы яшав кьурма кьарай. Оланы кёбюсюнде Магьамматовланы агьлюсюнде йимик театр гьа бакьгьан сююв, парохат, онгайлы яшавдан артыкь болуп чыгьа.

–Гьар актёрну спектаклден сонг, артындагы гюн атын дангьа айтылгьан ролю бола. Сизин шолай ролларыгьыз болгьанмы?

–Кёп эсде кьалардай, унутулмайгьан, таьсирли келпетлер болгьан. Бизге кант этмеге себеп ёкь. Театр гьа гелгендокь, бизге пьесалардагы баш игитлени ролларын ойнама тапшурдулар. О заманларда театрда жагьил артистлер етишмей эди. Бизин режиссёрларыбыз орта, осал асарлардан да уллу маьна чыгьарып бажара эди. 35 йьлыны узагьында бир де я мен, я Зарема ролларсыз кьалмагьанбыз.

–Яратывчу уьстюнлюкню сыры недендир?

–Пагьму сени уьстюнлюклерингни янгыз яртысы деме ярай, кьалгьан яны гьар гюнлюк-кьаныгьывлу загьмат. Бираз насип де болмаса ярамай. Сен бек тизив актёр болсанг да, амма озьюнгно режиссёрунга, театрынга тюшмесенг, бары да пагьмуларынг пучуна гетмек бар. Бизин агьлюбюзге шо якьдан насип иржайгьан десе де ярай.

–Театрдагы чалышывугьузда бир сама сизге таклиф этилген ролланы гери ургьан гезиклеригиз болгьанмы?

–Болмагьан. Театрда шо эрши ишге гьисаплана. Актёрланы арасында юрюлеген инанывлагьа гёре, сен

гьатта гиччи рольну ойнама рази болмасанг, гележекде насип сагьа арт бермей кьоймажакь.

–Эгер де шо, гертиден де, сизин ролюгьуз тююл буса, не этмеге тарыкь?

–Шо заман хасокьда, гери урма ярамай. Актёрну усталыгьы шондан да билине. Гьатта гиччинева рольну да обтесиз кьужурлу кюйде ойнама бола.

–Кьаравчуну не зат артыкь иштагьландыра, тергевюн тарта, классикамы яда гьалиги драматургиямы?

–Бугюнго кьаравчу бек талаплы ва англавлу болгьан. Бир тайпасы пьесаны нечик салма герегин, актёрлагьа нечик ойнама тюшегенин янгыз озьлер биле деп эсине геле. Тек насипге олайлар кёп тююл. Аслу гьалда залда театрны гьакь юрекден сюеген, гьар спектаклни гючлю ва осал янларын англайгьан, бир премьерасында кьутгьармайгьанлар жьыйыла. Пьеса пагьмулу кюйде салынгьан ва ойналгьан буса, адамлар шо классика яда гьалиги драматургия деп айыра турмай.

–Дагыстан актёрлагьа театры бютюнроссия йьлы не берди?

–Бу йьл хьйлы зор театр агьвалатлар, фестиваллар, конкурслар оьтгерили. Озьге театрлардагы касбу ёлдашларыбыз булан сынав алышдырма имканлыкь болду. Дагыстан артистлер халкьара театр форумларда хьйлы савгьатлар кьазанды...

Театрны йьлы тамамлангьанына да кьарамай, озью театр Магьамматовланы актёр династиясы йимик яшажакь ва обьсежек.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

ШАТМАН ЧЕЧЕК –

ГЁЗЕЛЛИКНИ БЕЛГИСИ

Бир вакътини ичинде табиатны гючюн, гёзеллигин, саламатлыгъын, илиякълыгъын гёрсетген биринчи язбашгъы шатман чечекге лак тилде «даррачи» дей. Сувукъгъа да къарамай, ирип битмеген къарны тубюнден чыгъагъан чечек язбашны къышдан уьст болгъанын, рагъмуну зулмудан озгъанын белгилей. Дагъыстанда шотай аты булангъы рагъмулу фонд иш гёрегени 20 йыл бола. Фондну иши гъакъында ону башчысы Гюлшан Хасаева хабарлай.

–1999-нчу йылда белгили жамият чалышывчу, Россияны ва Дагъыстанны маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу Мариям Ильясова айланасына жагъ къатынланы жыйып, «Даррачи» деген клубну ача. Клубгъа къуршалгъанланы аслу мурады – ана тиллени, милли культураны, ата-баларындан къалгъан мердешлени ва адатланы сакъламакъ. Клубгъа гелегенлер аслу гъалда яшавда оз ерин тапгъан, тарчыкълыкъгъа тарыгъан агълюлеге, яш пагъмулагъа кёмек этип болагъан, гёз алгъа тутгъан хыялларын яшавгъа чыгъарып бажарагъан сынавлу къатынлар эди. Заман гетип, клуб рагъмулу-ярыкъландырып фондгъа айлана. Мариям Ильясова яшавдан гетген сонг фондгъа ону аты къоюла.

– Сиз фонд оьтгерен ишлени, чараланы бир нечелерин эсгерсегиз арип болар эди?

– Мариям Чабиевнаны гъаракаты булан бек тизив китаплар басмадан чыкъды. Оланы арасында лак халкъ ёммакълары, айтывлар ва аталар сёзлерин, Мурат Давутовну, Сугури Увайсовну, Салимат Къурбанованы, Курзи Кажлаеваны ва озге авторланы бек тизив проза ва поэзия асарларын айрыча эсгермеге ярай. Ондан къайры, фонд озлерде лак тил уьйренеген бары да школаланы ана тилден охув китаплар булан толу кюйде таъмин этди. Фондонгаргъан алифба буса сийрек китапгъа айланып битди. Бугюн де шону ахтараргъанлар аз туюл. Шону гъясапгъа алып, фонд алифбаны янгыдан чыгъармагъа токъташгъан.

М. Ильясованы сиптечилиги булан Э. Капиевни атындагъы Лак пачалыкъ музыкалы-драма театрыны сагънасында «Парту Патима» деген тарихи спектакль гёрсетилди. Фондну акъчасына Кумухда Парту Патимагъа уллу мрамар эсделик салынды. Бу йыл фонд шо эсделикни

кырыйында Аналаны аллеясын ачды.

Фонд бир йыл кьоймай юртларда «Илчи» деген жумалык газетге язылывну юрюте. Уьстевюне, газетдеги бары да кабинетлени ярашдырып, онгарып бердик. Етти тилде чыгьагьан «Дагьыстанлы кьатын» деген журнал булангьы байлавлукьланы янгьыртдыкь.

Биз фондгьа алданокь белгиленген гюнлерде жыйылабыз, кьемек тарыкьланы уьстюне барабыз. Мисал учун, Лак ва Кьарабудагьгент районларда бир нече от тьюшювлер болду. Адамлар бир мьогьлетни ичинде уьй-эшиксийн кьалгьан, бар мал-матлагьына тас этген. Фонд шоллай балагьына кьопгьан агьлюлени тергевсюз кьоймай, кьемек кьолун узата. Пагьмулу яшланы да якьлама унутмайбыз.

Фонд Новостройда яшланы якьлавуна ва билимлени гюнлеринде оьтгерен чаралар бир уллу, шатлы мердешге айланып битген.

– Оьзлеге кьемек тарыкь адамлар сизин нечик таба?

– Оьзлер гелмесе де, оланы кьардашлары, хоншулары гелип гьалны билдире. Биз оьзюбюзден болагьан бары да затны этме кьарайбыз. Имканлыкьларыбыз етишмей буса, гьар тюрлю кьурумларда ишлейген танышларыбызны кьуршайбыз...

– Сиз янгьыз лак миллетни вакиллерине кьемек этемисиз?

– Биз миллет айырмайбыз. Яшлар уьйлерине, асгер бьлюкlege, ветеранланы пансионатларына барабыз. Оларда турагьанланы миллетине гьере ким айыра туражакь. Озокьда, аслу гьалда бизге оьз кьыйыны булан лаклар гелелер.

– Фондгьанече адам кьуршалгьан?

– Кьуршалгьанлар, кьол ялгьайгьанлар аз тьююл. Тек аслу ишни актив оьтгере. Олар тюрлю касбуланы есилери, жамият ишни не гьочюн, не заманын аямай юрютме гьазир адамлар. Этеген рагьмулу гьуна бир кьайтарыш болар деп кьаравулламай. Олар учун адамланы разилиги, баракалласы лап кьыйматлы савгьат болуп токьтай.

Бир белгили бырынгьы философ да айтгьанлай: «Бермейли, алмасан». Биз оьзюбюзден сонг не кьоюп гетербиз? Аллагьны тажыны алдында не бет булан токьтарбыз? Шо ойну

кьеплерэсинде сакьлай варагьмулукь гьаракатгьа сююне туруп кьуршала.

– Дагьыстанда, бютюн уьлкеде жамиятны арасында рагьмулу фондлагьа инамлыкь бармы? Сиз нечик ойлашасыз?

– Озокьда, шекленегенлер де бар. Рагьмулу фондланы орамларда кьутукь булан эретургьан волонтерлардан яда кагьыз гесекге анама, яшыма операциягьа акьча тарыкь деп токьтагьанлардан айырып бажарма герек. Буса да, жамиятны арасында жыйылгьан садагьа акьчаны кьемекге тийишлилеге янгьыз рагьмулу фондлар етишдирип бола дегенге инамлыкь арта. Мариям Чабиевна клубну шексиз абуру болсун учун кьеп кьаст этди. Фонд шо инамлыкьны дагьы да артдырма кьарай.

– Сиз янгьыз Дагьыстанда иш гьеремисиз?

– Бу йыл биз «Даррачини» филиалын Москвадагьы Дагьыстан маданият центрыны янында ачдыкь. Уьлкени тахшагьарында турагьан дагьыстанлыланы бизин гьаракатыбызгьа кьуршама айланабыз. Ондан кьайры, Кумухдагьы, Унчукатльдеги филиалларыбызны ишин янгьыртдыкь.

– Фондда акьча нечик топлана?

– Бир пайын Ильясовланы агьлюсю бере, оьзге спонсорларыбыз да бар. Мен оьзюм де фондгьа акьча якьдан кьемек этемен. «Даррачини» иши гьакьда эшитип, гьатта тыш пачалыкьлардан сеслегенлер де бар.

– Охувчуларыбыз жамият ишигизден кьайры, оьзюгюзню гьакьында да билме сюер деп эсиме геле.

– Мен Новолак районну Ново-чуртах деген юртунда тувгьанман. Атам-анам оьз-оьмюрю ерли колхозда ишлеп гелген. Ожагьыбызда даим кьеп кьонакь бола эди. Биз беш эркьардаш ва эки кьызардаш барбыз. Мен яшланы лап гиччисимен. Гечге таба агьлюбюз Магьачкьбалагьа гьечдю. Мен биринчи класдан тутуп 9-нчу класгьа ерли 37-нчи школада охугьанман. Сонг ДГУ-ну экономика факультетине тьюдюм. Гьали сатывалыв тармакьда загьмат тьегемен. Шо мени аслу касбум, «Даррачи» буса – яшавумну инг агьамиятлы янларыны бириси.

– Агьлю яшавугьуз да тьюзелгендир?

– Шюкюр Аллагьына! Мени эрим врач. Дьрт яшымдан уьчюсю атасыны ёлун узата, олар да врачлар. Кьызым – экономист. Мени уьч торунум бар. Мени эрим ата-анасыны биргине-бир уланы. Шо саялы бизде юрюлеген адатгьа гьере, олар булан бир абзарда татывлукьда турабыз.

– Дагьыстанлы кьатын нечик болма герек деп ойлашасыз?

– Оьз яшав сынаумдан алып айтгьанда, дагьыстанлы кьатын инг алдын уьлгюлю ана ва агьлю болма герек. Кьатын учун агьлюсю бары затдан алдын болма тьюше! Агьлюде паракатлыкь, сююв ва берекетлик буса, шо заман четим масьалалар ягьадан оьтюп гетежек. Бизин ожагьыбыз – шо бизин женнетибиз!

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

Найида АРЕС:

«Башыбызгъа Айгъазиге Йимик Намуслар Тюшген»

Къайда буса да бир ерде тюрк миллетлер жыйылса, бир-бирев булан къатнаса, бир тамаша гѣнгюнг айрыча ачыла, ругъланасан, не буса да сигърулу гюч къаркъарангны елеп, сагъа илгъам береген йимик бола.

Муна артдагъы гюнлерде Осман империясыны сеси чалынагъан бырынгъы Истанбулну берекетли ва сыйлы топурагъында, Россияны гъар ерлеринде, озге пачалыкъларында ва Тюркияда яшайгъан къумукълар жыйылгъанда, шо ажайып атив гъислер гъакип гетди демеге ярай.

Айтагъаным, октябр айны башында къумукълар да, озге тюрк миллетлени вакиллери де къошулуп, Истанбул къумукъланы бирлешивюню ачылывунда Дагъыстандан баргъанлардан Къумукъ театрны директору Скандарбек Тулпаров, Буйнакск районну маданият къурумуну елбашчысы, белгили шаир Рукъуят Иразутдинова, ДГУ-да дарс береген алим, адабиятчы Агъарагъим Солтанмуратов, Къарабудагъгент гимназияда дарслар юрютеген, завуч болуп чалышагъан алим Ругъаният Мусаева, тарихчи Багъавутдин Гъажаматов,

Солтанмутну фондуну башчысы Надирсолтан Абдурагъманов, Къарабудагъгент юртну башчысы Магъамматсолтан Гъасанов, жамият ишлерде гъаракат этип айланагъан Микайыл Амаев, Белгияда медицина идарада чалышагъан Инжили Межитова, олай да, Къазахстандан жагъил далапчы Уллубий Абакаров, Москвадан менеджер Болат Къочкъарѣв, Анапада, Россияны башгъа ерлеринде яшайгъан къумукълар, татар, ногъай къардашларыбыз ортакъчылыкъ этди.

Шо асил жыйын болгъан Мармар денгизни ягъасындагъы

къонакъойню абзарында бизин къабалайлар да гийип, исси кюйде къаршылагъан гезел кызылар айрыча тергевюбюзню тартды. Мажлисбиз безендирилип онгарылгъан залны ичинде оьтгерилди. Шо агъамиятлы агъвалатны башындан ахырына ерли жанлы кюйде кеплер де таныйгъан Германияда яшайгъан журналист, шаир, ата-бабалары Дагъыстандан, къумукълардан чыкыгъан Серап Оьздемир Алпаслан юрютдю. Ол илиякылы кюйде барыбыз да булан саламлашып, сорашып, оьзюню гиришив сёзюню айтды:

–Бу бизин Истанбулдагъы къумукъланы бирлешивю (дернеги) тезден ачылма тарыкъ эди. Неге тюгюл, Тюркияда яшайгъан оьзге кавказ миллетлени барыны да бирлешивлери ачылып, яхшы кюйде къасткылып ишлейгени нечакы заман бола. Бу дернекни яхшылыгъындан биз бир-бирев булан тыгъыс кюйде байлавлукъ тутма, далапчыларыбызны, маданият, инчесаният чалышывчуларыбызны, яратывчулукъ къуллукъчуларыбызны, алимлерибизни чакъырып ёлугъувлар этмеге болабыз. Баргъан сайын биз ону дазуларын генглешдирмеге гъаракат этербиз. Бу бирлешивню башын тутгъан Женнетге болагъан кемегибизни этмеге къарайыкъ. Ишибиз пайда берсин.

Бу уллу агъвалатда Дагъыстандан гетип, кеп йылланы узагъында Тюркияны къанатыны тюбюне сыйынгъан «Бизнес Организейшн Интернешнл» деген акционер жамиятыны директорларыны советини председатели Найида Аресге (Жамукъова) шатлы мажлисни башлама сёз берилди. Ол къонакылагъа хошгелди этип, оьзюню лакырын булай узатды:

–Бугюнлерде нече тюрлю четимликлер себеп болуп, ватанындан ари чыгып, дюньяны гъар еринде яшайгъан къумукълар нечакы да бар. Амалдан гелип бир илии-инсан Ватаныны посагъасындан абатланма да суймей. Амма Аллагъ бизге ёлну да гёрсетген. Яратгъанбыз буюруп биз къонушгъан ерлерибиздеги инсанлагъа къолубуздан

гелеген кёмекни этме, пайдалы ишлени яшавгъа чыгъарма къарайбыз. Шо–бизин борчубуз. Дюньяны не мююшюнде болсакъ да, амма оьзюбюзню къумукълугъубуз, ягыбыз, уябызда гёрген адат-къылыгъыбыз булан гъаракат этип де гелгенбиз. Неге тюгюл, бизин къаныбызда, жаныбызда кимлигибиз, оьзденлигибиз бар. Барыбызны да башыбызгъа бугюн Айгъазиге йимик намуслар тюшген. Шо учун да биз ата-бабаларыбыз кюйгъан варислигин, аманат этген асил мердешлерин сакълажакъбыз, бойнубузгъа алгъан намусларыбызны кютежекбиз. Гележек наслулар учун этмеге тарыкылы ишлени артына чыгъажагъыбызгъа инанаман.

Бир-эки йылалъякъда Тюркияда, Россияда душманлар бола туруп аз къыл къалды. Шону учун да, биз оьз заманында эки де пачалыкыны къысматында аслу роль ойнагъан Жалалутдин Къоркъмасовгъа байлавлу Россияны ва Тюркияны даражасында документ фильм гъазирлеп гёрсетсек, къумукъланы дюньягъа дагъыдан да бек таныш этме болажакъбыз. Бугюн Истанбулну къумукъларыны бирлешивню ачылывунда Германияда, Бельгияда, Къазахстанда, Россияны гъар ерлеринде яшайгъан къумукълар жыйылгъан. Оланы барын да агъамиятлы агъвалат булан къутлайман!

Бу маъналы жыйында Тюркияда тезден яшайгъан кавказ миллет-

лени вакиллери де ортакъчылыкъ этди. Шонда сыйлы къонакълардан бири, ногъай къардашларыбыздан Истанбул шагъарны мэрини кёмекчиси Мустафа Алтынташгъа сёз берилди. Ол янгы абат алагъан Истанбул къумукъланы бирлешивюне байлавлу кеп ариив сёзлер айтды:

–Азиз къан къардашларыбыз, сиз барыгъыз да хошгелдигиз. Бугюнгу Истанбул къумукъларыны бирлешивнюню ачылывуна багъышлангъан мажлисни кепуллу umpагъаты болажакъгъа инанаман. Россияда ва Тюркияда яшайгъан бир тамурлу миллетлени, къардашларыбызны арасында бирлик, татывлукъ болма герек. Барыбыз да бирлешип къолубуздан гелеген кёмекни этме тарыкыбыз. Сиз политикагъа агъамият бермейли, маданият, адабият, инчесаният, илму ва башгъа тармакъларда оьзюгюзню гючюгюз чатагъан адилли ишлени этип гёрсетсегиз, шо заман сизин муратларыгъызны Тюркияны гъукуматы да якълажакъ. Мунда этек чюрюп чалышагъан адамлагъа бек гъюрмет эте. Бизде Истанбулну мэриясыны янындан сизин якълажакъбыз. Мен бу дернекни, Истанбул къумукъларыны бирлешивнюню башын тутгъан Женнет Абдуллаевагъа шагъарны мэриясыны атындан баракалламны билдирме сюемен. Неге тюгюл, ол кеп уллу иш этген, бу дернекге байлавлу тийишли документлени

жыйып, гысапга алдырып, аз заманны ичинде шону ачма бажарды. Шу гыракат булан бирче бизин дос-аралыкларыбыз дагыдан да беклешежекге инанаман.

Мустафа Алтынташ барыбызны да гэнгюбюзню хошландырып сёз айтган сонг, Женнет Абдуллаевага багъалы савгъат да тапшурду.

Серап Озьдемир Истанбул кумукъланы бирлешивюн кзурувда биринчилерден болуп гыракат этген Микайыл Амаевге оюн айтмагъа имканлык берди:

–Жалалутдин Къоркъмасовну фондунда Анвар Къоркъмасов булан лакъыр этегенде, Истанбулда кумукъланы бирлешивюн ачсакъ арив болмасмы экен деп ой гелди. Мен Тюркияда Найида Жамукъова деп яхшы гыракаты булангъы кызыбыз бар, шо бизге бу масъаланы чечме кёмек этер дедим. Шо пикрубузну Анатолий Къоркъмасов да якълады. Шо фондундан бизге 30 минг манат гёрсетип, Истанбулга чыгып гетдик. Бирдагылар да къолялгъады. Найида Москвага гетип табылып, ону булан телефондан гыкълашдыкъ. Ол да шо мурадыбызны якълажыгын билдирди. Шонда жаваплы

ишни башын тутма сюеген адамны тапмадым. Ахырда, Тюркияда турагъан белгили ногъай йырав Арсланбек Солтанбековга сёйлеп, огъар кумукълардан танышыбилиши ёкъму деп сорадым. Ол жагъ кюйде кзурултайларда, озгешатлы жыйынларда ортакъчылык этеген Женнет Абдуллаеваны гёрсетди. Ону булан лакъырыбыз болду. Нечик буса да, умутубуз яшавга чыкъды, Женнет шону башын тутмагъа разилешди. Бугюн барыбызны да гыакъ юрекден къутлайман, огъар оърлюклер ёрайман.

Бу жыйындагы конакъланы арасында о заманларда Кавказдан гетип, онда орунлашгъан чергелерден пластик фабрикни есиси Абдуллагъ Тебер, Измир-чергес бирлешивюн башчысы Вегъби Куш, жамият чалышывчу Фарук Шёген озлер де кумукъланы жыйынында кёп сююп ортакъчылык этегенни де эсгерип, миллетини атындан къутладылар, гыар-бир ишге къол ялгъажыгын да айтдылар.

Шатлы мажлисте Кумукъ театрны директору Скандарбек Тулпаров театрға тиеген бир-бир масъалаланы, ону тарихине

байлавлу да озюню пикруларын айттып, булай белгиледи:

–Бугюнгу жыйыныбызга багъа берсек, бу бир уллу байрам деп айтмагъа ярай. Мен театрыбызны атындан ону ишине кзурушалгъанлагъа разилигимни билдиремен. Бир тирет кумукъ язывчуланы театрға чакъырып, Жалалутдин Къоркъмасовну гыакъында неге пьеса язмайсыз деп сорадым. Амма олар бир мекенли пикру да айтмай пысып турдулар. Шо заман мен озге тюрк миллетлени арасындан огъар багышлап пьеса язажакъ адамны ахтардым. Азербайжанлардан шо намусну кютежек драматург, тарихчи табылды. Ол Жалалутдин Къоркъмасов болгъан Францияга, Тюркияга барып, кёп маълумат топлап да гелди. Оьгесиз мекенли кюйде уьстуне тюшюп, егилип ишлеп де тура. Шо пьеса гыазир болгъандокъ, таржума да этип, шону Кумукъ театрны сагънасына салажакъбыз. Сонг да, юрек тынышагъан кюйде Солтанмутга багышланып язылгъан пьеса да гёзлеймен. Гъалиге шоллай асар ёкъ. Ону да амалын этмеге тюшежек.

С. Тулпаров ана тилибизни гыакъында да пикрусун аян этди.

Шонда чыгып сёйлегенлени арасында Буйнакск районну маданиятыны башын тутгъан, пагъмулу шаирибиз Рукъют Иразутдинова мукъыятлы кюйде пикрусун айтды:

–Мени атам, гюнагъларындан Аллагъ гечсин, халкъарада яхшы танывлу язывчу эди. Мен гиччиден инчесаниятга, маданиятга, байланып оьсгенмен. Атабыз магъа сёзню гыакъында айтагъанда, булай англатгъан эди: «Башлап дюньяда сёз де, Тенгири де болгъан. Яратгъаныбыз сёзню инсанлагъа уллу савгъат гысапда берген. Сёзню заманында, еринде айттып, шону багъасын ва герти сёзню сёйлеп билмейген адамга адам деп айтма ярамай. Сёзню татлилигин, табиятны гёзеллигин инсанлагъа етишдирип болмайгъан шаирге де шаир деп айтма ярамай». Мен билмеймен, шо атам айтгъан ойну яшавга чыгъарма болгъанманмы яда болмагъанманмы. Тек китап-

ларымда адамланы эсин уятмакъ, тарихин билмек, тилин сакъламакъ учун язмагъа къаст этдим. Амма бир-бирде буса гъалиги яшлагъа къарап, оьсюп гелеген наслулар ана тилинде сёйлеп билмейгенге талчыгъаман. Неге тьогюл, язмай туруп болмайгъангъа язасан. Тек гележекде шоланы ким охужакъ деп де ойлашасан. Болса да, олар сёзню татлилизин билип, гёзелликни сёз булан суратлап, гележек наслулагъа къояр деп умут да этемен.

Рукъуят Иразутдинова Буйнакск районну маданиятын, инчесаниятын, пагъмулу адамларын, Тёбен Къазаныш ва Эрпели юртланы эргишилери хорларын, Темирхан-Шура ансамблини бийивлерин суратлайгъан къужурлу видеофильмни де гёрсетди, Тюркияда жыйылгъан къонакъланы бизин пагъмуларыбыз булан таныш этди.

Бу шатлы жыйында ортакъчылыкъ этген белгили алим Агъаракъым Солтанмуратов оьсюню сёйлевюнде къумукълагъа байлавлу булай мажлислер оьтгерилегени биринчилей тьогюл, амма шо жыйын оьзтёрече башгъа экенни белгиледи. Неге тьогюл, Дагъыстандан, Россиядан тышда шулай конференция болагъаны биринчи тирет экенни айтды. Шо гюнгю агъвалат булан байлап, Абусупиян Акаевни маданиятгъа, адабиятгъа, илмугъа, оьзгетармакълагъа этген къошумуну гъакъында лакъыр юрютдю.

Ругъаният Мусаева тарихни гёзден гечирип, бизин белгили къумукъ къатынгишилерибизни эгерип, оланы яшавда тутуп гелген ерине байлавлу оьсюню пикрусун ачыкълашдырып айтды. Жыйынны юрютеген Серап Оьздемир тарихчи Багъавутдин Гъажаматовгъа сёз берди. Ол оьсюню докладында шулай мажлислер, жыйынар Тюркияны да, Россияны да аралыкълары беклешдирегенни де эгерип, тарихге байлавлу чыгъаргъан китапларын Женнет Абдуллаевагъа савгъат этди.

Солтанмутну атындагъы фонд ачылгъанлы кёп заман болмаса да, амма хыйлылагъа кёмегин тийдирип тура. Шо сыйлы ишибизге

де олар оьзлени янындан къошум этдилер. Шонда ону башын тутгъан Надирсолтан Абдурагъманов къумукъланы бирлешивюню ачылыву булан къутлап, фондну атындан Женнет Абдуллаевагъа баракалла кагъыз ва асил савгъат тапшурду.

Бу жаваплы ишни боюнсасына егилип, жагъ кюйде къаны-жаны булан айланагъан Женнет Абдуллаева да оьсюню пикрусун ачыкъ этди:

–Магъа Микайыл Истанбул къумукъланы бирлешивюн къуруп, огъар башчылыкъ этсенгяхшы болар деп таклиф берген эди. Башлап разилешмеген эдим. Сонг оьзюм булай да жамият ишлеге къуршалгъангъа гёре, халкъ учун этилеген иш саялы экенге де, разилешдим. Аз заманны ичинде документлени де жыйып, тезликде законлу кюйде шоланы онгарып, бирлешивню къурдукъ, гъисапгъа алдырдыкъ. Бу гъаракатыма байлавлу Найида Жамукъова магъа пайдалы насигъатлар да берди. Мен маданият, инчесаният, илму булан дазуланып къалмайлы, бу жыйынгъа далапчыланы да чакъырма токъташдым. Олар да мундагъылардан сынап алгъанны сюйдюм. Бу ишни оьтгермек учун алданокъ харж якъдан Солтанмутну атындагъы фонду, Завур Дыдымов, сонг дагъы да башгъасы харж берип якъладылар. Мен биринчи ишимни болгъан чакъы мекенли кюйде этмеге къасткъылдым. Аз-маз кемчиликлер де болмай къалмады. Энниден сонг шоланы да гёз алгъа тутуп, дагъы да яхшы чалышма гъаракат этербиз. Жыйынны бары да ортакъчыларына, кёмек этгенлеге гъакъ юрекден разилигимни билдиремен.

Бу жыйында къумукъ газет, журналлар, телевидение, радиону гъакъында да сёз юрюлдю. Оланы ролун не къадар артдырма болагъанны гъакъында пикирлешдик. Жыйынны ахырында да шулай къарар къабул этилинди:

Гелеген йыл къумукъланы халкъара мажлисин апрель яда айда май айда Дагъыстанда жыймакъ. Истанбулда Москва дыгъарына къол салгъан Жалалутдин Кьоркъ-

масовгъа Тюркияда эсделик салмакъны, бир орамгъа яда паркгъа ону атын кюймакъны гъайын этмек. Жалалутдин Кьоркъмасовгъа байлавлу Россияны ва Тюркияны оьлчевюнде маъна береген документ фильмни гъазирлемек. Олай да, огъар Дагъыстанда да памятник салмагъа къошум этмек. Сонг да, «Къумукълар-Дагъыстан-Тюркия» деген документ фильмни чыгъармакъны гъайын этмек. Ондан къайрыда, Тюркияда тюрк миллетлени газетлерини, журналларыны, телевидениелерини гюнлерин оьтгермекни, шонда къумукъ маълумат къуралланы да къошмакъны къастын этмек. Ондан къайры да, гелеген йыл тюрк халкъланы театрларыны фестивалында ортакъчылыкъ этме Къумукъ театры да къошмакъ. Тюркияда къумукълар яшайгъан юртлагъа Къумукъ театры гастроллагъа чакъырмакъ. Онда яшайгъан къумукълагъа Дагъыстандагъы оьзлени наслулары тапмагъа кёмек этмек. Бизин къумукъ районланы маданияты, инчесанияты ва оьзгетармакълары булан аралыкълар тутуп ёлугъулар этмек.

Жыйынны ахырында ногъай халкъны белгили йыраву Арсланбек Солтанбеков домрада ойнап, бек арев йырлар йырлады.

Шо жыйында Къаягентден машини булан Магъамматмурат Байрамбеков бир уллу къозгъалива тепси гелтирип, ону Истанбулда яшайгъан Изумрут Хизриева булан Женнетге тапшургъаны мажлисни дагъыдан да гёзел этди.

Озокъда, тезден «Тенгликни» заманларындан берли Тюркиягъа шагъра ёллар ачылып, аралыкълар болуп гелген. Кёплер онда хыйлы форумларда, конференцияларда ортакъчылыкъ этип гелген. Тезден берли эки де якъны байлайгъан гюмезли кёпюрлер салынгъан эди. Амма шо кёпюрню беклешдирмек, накъышлап беземек муратда Истанбул къумукъланы бирлешивю къурулуп, иш гёрме башлагъаны бизин барыбызны да къувандырды. Арты хайырлы ва берекетли болсун.

ПАХУ ГЪАЙБУЛЛАЕВА

Касбусуну есири

Ол мени соравларыма ачыкъ ва англашылагъан кюйде мекенли, шекликни тувдурмайгъан жаваплар бере:

–Судья законгъа таянып гъукму чыгъара. Тек законну атындан тѳре гесегенде огъар адамлыкъ, адиллик янын да унутмагъа тышмей,–деп, ол алданокъ объюнѳ ишине байлавлу кюрчѳ янашывун аян эте.

Дагъыстанны Оьр судуну судьясы Жарият Гъажикъурбановна Гъасанова аслугъалда умуми ватандаш ишлени юрюте. Шо ишлени аслам яны топуракъны айланасындагъы эришивтогъатартывлар булан байлавлу. Бек инче, судьядан бары да касбу бажарывлугъун гѳрсетмекни талап этеген масъала.

Ону загъмат китапчасын ачып къарасанг, ол касбу якъдан даим объюп, оьрленип гелгени гѳрюне: Дербент шагъарда ватандашланы ихтиярларын якълайгъан адвокат, Дагъыстан адвокатланы коллегиясыны президиумуну ойчусу, Магъачкъала шагъар администрацияны баш юристи, Оьр Советни судьясы... Абатдан абат ала туруп, ол объюнѳ касбусунда сынап топлай гелген.

–Билемисиз,–дей Жарият Гъажикъурбановна, –мени учун эсли ѳлдашларымны сынаву,

насигъатлары даим агъамиятлы эди. Мен бирде биринчи насигъатчим, Дагъыстан адвокатланы коллегиясыны башчысы Маркс Зиявутдинович ѳфендиевни унутмайман. Шо вакътилерде тахшагъарны адвокатурасында 40-гъа ювукъ юрист болгъандыр. Ол бизин, студентлени, даим якълайгъандан къайры, оьр охув ожакъны битдирген сонг да эсинден чыгъармай, иш булан таьмин этме къарай эди.

–Озокъда, гъар касбуда объюнѳ ишин танглагъанлагъа бажарывлу болма тарыкъдыр. Тек бизин тармакъда шо айрокъда агъамиятлы,–дей Ж.Гъасанова.

–Сагъа агълюнгде берген къылыкъ тарбиядан кѳп зат гъасил бола...Мени атам-анам-педагоглар. Атам Гъажикъурбан Гъасанович бютион объмюрю юрт школада ишлеген. Орус тилден

ва адабиятдан дарсланы юрюте эди. Анам Патимат Агъаева да педагог. Уллатам да муаллим эди. Ол 1915-нчи йылда бизин Капир юртубузда биринчи школаны ачгъан.

–Мен яш заманларымда китапланы охума эпсиз сюе эдим. Асарларда рагъму зулмудан уьст болгъанда, бек сююне эдим. Балики, шо магъа гележек касбумну танглавда таьсир этген буса да ярай. Мен юрист болма сюемен дегенде, атам-анам да мени якълады.

Жарият Гъажикъурбановна республиканы алдагъы юрист тармагъында чалышгъан дарс беривчюлени эсге ала, оланы оьр даражалы касбучулагъа гысаплай.

–Магъа шо якъдан насип иржайды деме ярай,–дей ол. Къысमत мени даим оьр билимли касбучулар булан табушдура

эди. Ол Дербент адвокат коллегиясындагы иши гыакъда хабарлай ва коллегияны башчысы Николай Амосович Масютинни атын айрыча гьюрмет булан эсгере.

–Магъа умуми ватандаш иш-леге къарама тюше. Шо буса судьядан оър билимлени талап этген лап эришивлю масъалалар. Уъстевюне, гъали биз эришивлю судлукъ къарарланы янгыдан къарасын деп аманлыкъны къоруйгъан къурумлагъа бакъдырмайбыз, оъзюбюз ахтарывлар юрютебиз.

Судья дагы да не затгъа айрыча тергев этмеге борчлу–алдагы эсги, совет девюрлерде тувулунгъан янашывлардан арчылып, янгы, законгъа мекенли кюрчюленген къайдалагъа гечмек. Хыйлы четим масъалалар, мисал учун, топуракъ булан байлавлу, Дагъыстан йимик регионда ачыкъдан, жамиятдан яшырмай юрютмеге имканлыкъ бере.

–Шунча ишни бойнугъузгъа алып, ял алма къачан заман табасыз?–деп сорайман.

Жарият мени соравума тамаша бола. Ол оъзюню гъалиги иш гъалына тезден берли уыйренчикли болуп битген.

–Сиз англар йимик нечик айттайым? Иш мени учун авур юк тюгюл, иштагъланып этемен. Муна бугюнде мен сизин булан лакъыр этмеге заман тапдым. Эс этген бусагъыз, аслу гъалда ишимни гъакъында хабарлай эдим.

Жарият Гъажикъурбановна хохайып юрюйгенлерден тюгюл. Ачыкъ юрекли, илиякълы адам. Иш ёлдашлары да ону шо хасиятларын эсгере.

–Мен касбумну есиримен. Гъатта байрамларда да, шатлы гюнлерде де менден кёмек,

насигъат къаравуллайгъанлар табыла. Мени олагъа хатирим къалмай ва даим болагъан кёмегимни этмеге къарайман.

Тюзюн айтгъанда, ону алгъасавлу натижалар чыгъармай, лакъырдашына къулакъасып тынглайгъаны, сабурлугъу, йымышакълыгы кепиме геле эди. Биз ону булан янгыз ишни гъакъында лакъыр этип къоймадыкъ, бугюн барыбызны да къыйнайгъан масъалаланы айланасында да пикруалышдырыв болду.

–Яшларыгъыз да ат туягъын тай басар дегенлей, сизин ёлугъузну танглагъандыр...

–Тюз айтасыз,–деп иржая Жарият Гъажикъурбановна. –Уланым Жафер уголовный ишлеге къарайгъан адвокат. Къызым Ильвина – судьяны кёмекчиси. Гъали олар да магъа насигъат берип болагъанына оъктем боламан.

– Оър суддагы иш судьядан янгыз билимлени талап этип къоймай. Огъар законланы мекенли билегенден къайры, дагъыстан халкъланы арасында юрюлеген мердешлени де гъисапгъа алма тюше. Озокъда, законну гери урувну гъакъында сёз юрюлмей. Тек адиллик болгъанны сюе бусакъ, шо мен айтагъан янына да тергев бермесе ярамай. Шону мен кёп йыллыкъ сынавума таянып айтаман. Эгер де, шо янын инкар этсенг, ахырынчы гъукму адилли болар дегенге инанма къыйын.

Бизин касбуруз гъарибизден болгъан ишни писти-пистисинерли ахтарма борчлу эте. Бизге кёбюсю гезик кёп авур къарарлар чыгъарма тюше. Балики, шо саялы мен авлетлерим де шо касбуну сайлагъанны сюймей болгъанмандыр. Тек олар этген танглавгъа къаршы чыкъмадым.

Тынч касбу тюгюл. Биревлер шу сёзлени охугъанда иржая-жагъын да англайман. Сайки, судья оъз пайдасын гёрмейли, бир заманда да къуру къалмажакъ. Тюз олайлар да бар. Тек янгыз бизин касбуда тюгюл чю. Мен яшларыма берген тарбия олар учун къорув гъайкел болуп токътар деп ва намусун сатмас деп умут этемен. Мен сорав бергенче, алдынлыкъ этип Жарият Гъажикъурбановна агълосюню гъакъындагы хабарын узата:

–Мени бек тизив эрим бар эди. Ол мени даим къоруп юрюйген аркъа таявум эди. Мен ону бек сюе эдим. Тек яман аврув ону мени янымдан чакъсыз алып гетди. Бугюн де юрек дертлерим солкъ болмай.

Касбусуна байлавлу лакъыргъа къайта туруп, Жарият Гъажикъурбановна Россияны Президентини Дагъыстанны Оър судуну судьяларын белгилемек деген къарарына къол салынгъанда, биринчилей оъзюню адамланы алдындагы жаваплыкъны гъакъында ойлашгъан. Атасы да огъар даим шону айта болгъан.

ДР-ни ат къазангъан юристи Ж. Гъасанова гъар инсанда инг алдын адамны гёрме тарыкъ экенин унутмай.

–Магъа оъзюмню ишимде кёп талчыкъма, къарсалама тюше,–дей ол. –Алдатылгъан пайчылар заманында документлерин онгармай бир кепексиз къалагъанына къарап юрегим ярыла. Олай дагы да нече-нече ишлер гечелер юхлама къоймай.

Ол кимге де кёмек этмеге гъазир. Ону уъстюне гелегенлер аз болмайгъаны да, балики, шо саялыдыр.

Айна АЛИЕВА

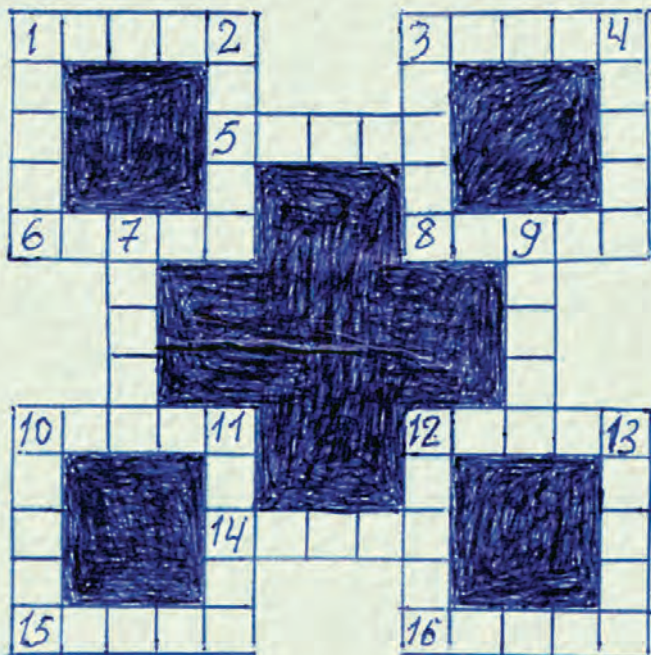
Ана тилибизни уйренебиз

Журналны 5-нчи номеринде чыкыгъан кроссвордну жаваплары:

Солдан онггъа: 1. Сакъал. 3. Халта. 5. Къайыр. 6. Тухум. 8. Арсен. 10. Къавгъа. 12. Чомуч. 14. Тобукъ. 15. Шавур. 16. Ашлыкъ..

Уьстден тюнге: 1. Сагъат. 2. Локъум. 3. Хурма. 4. Аркъан. 7. Хамав. 9. Салам. 10. Къамуш. 11. Астар. 12. Чакъма. 13. Чубукъ.

КРОССВОРД

Солдан онггъа:

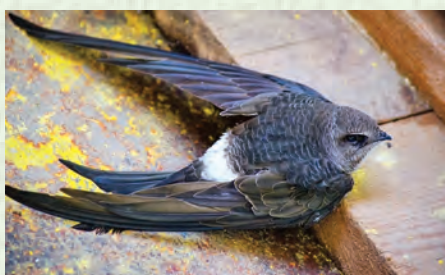
1. Акъчаны облчевю. 3. Гъайванлар, къойлар союлагъан ер. 5. Эргишини аты. 6. Къышда къолланагъан агъач бел. 8. Къатынгишини аты. 10. Къазандан гынгал, кюрзе яда гьалтама чыгъармакъ учун къоллана. 12. Эргишилер башына гиеген къышлыкъ гийим. 14. Адамны башындагъы ябагъылы, яйылмалы ва таралмагъан тюклеге шолай айтыла. 15. Халиден яда уллу явлукъдан артыкъ чыкыгъан йиплер. 16. «Йыр» деген сёзге ювукъ сёз.

Уьстден тюнге:

1. Уьй жан. 2. Эки атылагъан савут. 3. Абзар къуш. 4. Гиччи яшлар экмекге шолай айта. 7. Эргишини аты. 9. Адам башгъалагъа яхшы иш этип, шогъар гъакъ алмай не къазана? 10. Къазанны ичинде къоллана. 11. Мамукъдан яда юнден йип ийирегенде къоллана. 12. Уьйде жабаргъа яйылагъан яйыв. 13. Харбуз булан пастанны, хыяр булан къабакъ оьсюмлюклени ерде созулгъан узун сою.

Тизген Агъматхан Аскеров
Жавапларыгъызны къаравуллайбыз

КЪУШЛАР

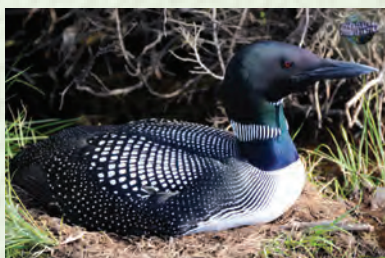
Къайчыкъанат-стриж

Жыргыт-грач

Жагъа-галка

Ганкъут-гагара

Къузгун-ворон

Къаргъа-ворона

Бюлбюл-соловей

Журнал в журнале

Фото предоставила Расмия Багамова

ЧТО ПРИГОТОВИТЬ НА ГОД БЕЛОЙ КРЫСЫ?

КРЫСА ЛЮБИТ ПРОСТУЮ ЕДУ, ПОЭТОМУ ЕЕ ПОРАДУЕТ ОБИЛЬНЫЙ СТОЛ ИЗ РАЗНООБРАЗНЫХ БЛЮД, НО БЕЗ ЭКЗОТИЧЕСКИХ ИЗЛИШЕСТВ. ПРИГОТОВИТЬ ШИРОКОЕ НОВОГОДНЕЕ БЛЮДО ИЗ МЯСА ДОСТАТОЧНО ПРОСТО. ДА И ВРЕМЕНИ ЭТО ОТНИМАЕТ НЕ ТАК УЖ И МНОГО. НУ А НАЧАТЬ СТОИТ С ГОВЯДИНЫ.

Говядина под шубой

ИНГРЕДИЕНТЫ:

*говяжья вырезка – 400 г;
баклажан – 1 шт.,
кабачок небольшой – 1 шт.;
сливочное масло – 180-200г;
соль и специи – по вкусу.*

ПРИГОТОВЛЕНИЕ:

Сначала следует подготовить баклажан. Его надо порезать на кусочки толщиной около 10 мм, натереть каждый солью и оставить на 20 минут. После этого кусочки промыть и сложить в дуршлаг, чтобы стекла лишняя вода. Сделать это надо для того, чтобы баклажан не горчил.

Мясо нарезать на порционные кусочки, а кабачки, так же, как и баклажаны, – кружочками сантиметровой толщины. Сливочное масло растопить. Противень застелить фольгой и смазать маслом. На

фольгу положить мясо, сверху посыпать специями и присолить. На каждый кусочек мяса положить 1-2 кружочка кабачка и тоже присолить, а поверх выложить по кружочку или по два баклажана. Подготовленные мясные порции полить сверху растопленным маслом, завернуть в фольгу и отправить в разогретую духовку, в которой уже держится температура 180°C. Печь мясо нужно минут 30-40, и сразу можно подавать на стол. Вкусно и просто.

ТЕМ, КТО ПРЕДПОЧИТАЕТ МЯСО КУРИЦЫ, ПОНРАВЯТСЯ РЕЦЕПТЫ, В КОТОРЫХ ОСНОВНЫМ ИНГРЕДИЕНТОМ ЯВЛЯЕТСЯ ИМЕННО ЭТА ПТИЦА. И НЕСМОТРИ НА ДОСТУПНОСТЬ ДАННОГО ПРОДУКТА, ДЛЯ ПРАЗДНИКА ИЗ КУРИЦЫ МОЖНО ПРИГОТОВИТЬ ОЧЕНЬ НЕСТАНДАРТНЫЕ БЛЮДА, ДА К ТОМУ ЖЕ ЕЩЕ И ВПОЛНЕ БЮДЖЕТНЫЕ.

Курица с картошкой

ИНГРЕДИЕНТЫ:

*курица (тушка) – 1,5-1,8 кг;
картошка – 500-600 г;
лук репчатый – 1 головка;
дольки чеснока – 2-3 шт.;
растительное масло – 1 ст. ложка;
соль, душистые травы и специи – по вкусу.*

ПРИГОТОВЛЕНИЕ:

В мисочку насыпать специи (подойдет любая приправа для курицы), добавить соль и перец, пропущенный через пресс чеснок, а при желании сушеные травы. Все тщательно перемешать. Полученной смесью натереть курицу изнутри и снаружи и оставить мариноваться на 1 час.

Лук порезать как можно мельче. Картофель почистить и нарезать небольшими кусочками. Оба овоща соединить в одной миске, слегка посолить и поперчить, после чего перемешать. Подготовленную курицу нафаршировать смесью лука и картошки и положить в пакет для запекания. Пакет завязать специальными зажимами и сделать в нем несколько отверстий при помощи кончика ножа или зубочистки.

Запекать курицу надо около 2 часов при температуре 200°C. Незадолго до окончания этого времени пакет надо осторожно разрезать, чтобы курица немного зарумянилась. Готовую курицу выложить на блюдо и полить соком, который остался в пакете.

Салат «Новогодний венок»

ИНГРЕДИЕНТЫ:

250 г отваренного в мундире картофеля;
200 г маринованных огурцов;
170 г вареного куриного филе;
3 сваренных вкрутую яйца;
50 г красного салатного лука;
150-200 г майонеза

Дополнительно для украшения потребуется:

½ небольшого граната (зёрна);
1 вареная морковь;
40-50 г свежей зелени укропа.

ПРИГОТОВЛЕНИЕ:

1. Отварное куриное филе разобрать на отдельные волокна. Картофель и яйца натереть на крупной терке, а огурцы и лук нашинковать мелкими кубиками.

2. В центр плоского сервировочного блюда установить стакан, вокруг него слоями выкладывать картофель, куриное мясо, огурцы с луком и яйца. Каждый новый слой ингредиентов смазывать майонезом.

3. Салат вокруг стакана аккуратно подровнять и обмазать со всех сторон майонезом. Затем осторожно извлечь стакан и можно приступать к украшению. Уложить на закуску веточки укропа, имитируя хвойный венок. Из моркови вырезать кружочки и звезды, которыми вместе с зернами граната украсить венок.

КАКОЙ ЖЕ НОВЫЙ ГОД БЕЗ МАНДАРИНОВ, А ГОД КРЫСЫ БЕЗ СЫРНОЙ ЗАКУСКИ?!

Сырная закуска «Мандарины»

ИНГРЕДИЕНТЫ:

200 г плавленого сыра;
12 г чеснока;
14 г майонеза;
50-70 г оливок без косточек;
25-30 г молотой паприки;
листочков базилика или орегана для украшения.

ПРИГОТОВЛЕНИЕ:

1. Плавленый сыр натереть на мелкой терке. Чтобы сделать это было проще, его на полчаса нужно положить в морозильную камеру. Добавить к сыру продавленный через пресс чеснок и майонез. Класть больше майонеза, чем указано в рецепте, не нужно, шарики должны держать форму.

2. Чайной ложкой набирать сырную массу и формировать ее вокруг оливок в виде шарика-манда-

ринки. После этого аккуратно обвалять заготовки в молотой паприке. С помощью зубочистки сделать в сырных шариках проколы, в которые вставить листочки пряной зелени.

Перед подачей закуску обязательно на полчаса следует положить в холодильник, а вместо оливок можно использовать помидоры черри или курагу.

КРЫСА НЕРАВНОДУШНА К СЛАДКОМУ, ПОЭТОМУ ДЕСЕРТ НА НОВОГОДНЕМ СТОЛЕ ОБЯЗАТЕЛЕН. ЭТО МОЖЕТ БЫТЬ ФРУКТОВОЕ УГОЩЕНИЕ ИЛИ ДОМАШНЯЯ ВЫПЕЧКА. ДЛЯ ТАКИХ БЛЮД ОБЯЗАТЕЛЬНО ИСПОЛЬЗОВАТЬ СПЕЦИИ И ОРЕХИ, КОТОРЫЕ СТАНУТ ЗАЛОГОМ БЛАГОСКЛОННОСТИ И ПОКРОВИТЕЛЬСТВА СИМВОЛА ГОДА.

ЯГОДНЫЙ РУЛЕТ

ИНГРЕДИЕНТЫ:

*350 г молока;
½ стакана сахара;
50 г дрожжей;
2 яйца для теста;
120 г маргарина или сливочного масла;
3-3,5 стакана муки;
3 стакана вишни;
2 ст. л. крахмала.*

ПРИГОТОВЛЕНИЕ:

После того, как все ингредиенты подготовлены, приступаем к процессу выпекания рулета. Первое, что нужно сделать – поставить опару. Для этого следует взять тепкое молоко, добавить к нему две ложки сахара, 450 г дрожжей. Все тщательно перемешать и накрыть опару на полчаса.

Затем нужно добавить в смесь 100 г сахара, пару яиц и сливочное масло, которое должно быть растопленным. И снова все перемешать. Теперь понемногу начинайте добавлять в опару муку и замешивать тесто. Тесто в результате должно стать пышным и не липнуть к рукам. Готовое дрожжевое тесто нужно накрыть полотенцем и оставить на 1,5 часа доходить до идеального состояния.

Пока доходит тесто, начинайте готовить начинку из вишни. Для этого возьмите свежую или замороженную вишню, избавьтесь от косточек, засыпьте ягоду сахаром и добавьте пару ложек крахмала. Для приготовления рулета нужно взять кусок теста, раскатать его в форме овала или круга. Затем нуж-

но посыпать мукой раскатанную лепешку и выкладывать на нее сверху слой вишни. Далее, нужно свернуть все рулетом, загибая края с обеих сторон.

Сверху рулет смазать яйцом и через 10-15 минут поставить в духовку. Температура в печи должна быть 180 градусов. Противень смазать растительным маслом и выложить рулет. Выпекать в течение 20-25 минут до образования золотистой корочки.

ПЕЧЕНЬЕ НОВОГОДНЕЕ «СУГРОБЫ»

ИНГРЕДИЕНТЫ:

*масло или маргарин – 100 г;
яйца – 2 шт.;
сметана – 70 г;
соль по вкусу;
мука – 1 стакан;
ванилин – 1 г;
сахарная пудра – для посыпки.*

ПРИГОТОВЛЕНИЕ:

Теперь начинаем процесс приготовления. Сначала масло или маргарин натрите на терке, к образовавшейся массе добавьте соль и ванилин.

Возьмите яйца и отделите желтки от белков. Следите, чтобы в белки не попало ни капли желтка, иначе они потом не взобьются так, как нужно. В сметану добавьте желтки и соедините ее со смесью из масла и муки. Теперь все перемешайте и замесите тесто и уберите в холодильник на 15-20 минут.

Для крема возьмите белки и немного соли и начинайте взбивать при помощи миксера. Затем постепенно добавьте в крем ванилин и сахар и снова начинайте взбивать. Крем должен получиться достаточно плотным и пышным, он не должен растекаться.

Достаньте тесто из холодильника, разложите его на столе и начните раскатывать. Разделите тесто на 12 одинаковых частей и скатайте из каждого кусочка отдельный шарик. Затем раскатайте каждый шарик до образования небольшой лепешки. Заполните лепешку кремом и сверните заготовку в четыре раза – пополам, и снова пополам.

Когда все печенье будет завернуто, выложите их на предварительно разогретый противень и выпекайте при температуре 180 градусов 20 минут. Готовое печенье посыпьте сахарной пудрой.

ЩАВЕЛЬ

ЦЕЛЕБНЫЕ СВОЙСТВА

В состав щавеля входят витамины, каротин, эфирные масла, органические кислоты, минеральные вещества. В медицине листья щавеля ценятся как витаминное средство, применяются при лечении авитаминозов, цинги, анемии. Щавель используется для улучшения пищеварения, уменьшения гнилостных брожений в кишечнике.

Щавель – одно из лучших средств при климаксе, как у мужчин, так и у женщин.

РЕЦЕПТЫ

Настой. Измельчить 2 ст. л. листьев, залить 2 стаканами кипятка, настаивать 2 часа, процедить. Пить по 1 ст. л. 3 раза в день во время еды для улучшения пищеварения.

Витаминный салат. Требуется 100 г измельченного щавеля, 2 сладких перца, 2 ст. л. растительного масла, 2 ст. л. кефира, 1 ст. л. рубленых ядер грецких орехов, соль, молотый перец по вкусу. Перец нарезать кубиками, смешать со щавелем, орехами, добавить соль, молотый перец, полить смесью масла и кефира.

Внимание! Употребление щавеля противопоказано при мочекаменной болезни.

СПАРЖА

ЦЕЛЕБНЫЕ СВОЙСТВА

По своему химическому составу спаржа является прекрасным диетическим продуктом, особенно при заболеваниях почек, печени, сердца, подагре, неврозах. Сок спаржи, особенно в смеси с морковным, помогает при заболеваниях предстательной железы.

Спаржа издавна применяется в народной медицине как мочегонное, противовоспалительное, успокаивающее и болеутоляющее средство при затрудненном мочеиспускании, почечных заболеваниях, ревматизме, сердечбиениях, для повышения потенции.

РЕЦЕПТЫ.

Свежие побеги используют для супов, салатов, гарниров и как самостоятельное блюдо.

Спаржа, запеченная с рисом. Взять 500 г спаржи, 100 г сыра, 2 ст. л. сливочного масла, 100 г риса, 1 л воды, соль по вкусу. Спаржу нарезать кусочками, отварить в подсоленной воде и откинуть на сито. В отваре от спаржи сварить замоченный рис. На смазанную маслом сковороду выложить часть спаржи, на нее положить слой риса, а затем оставшуюся спаржу. Посыпать тертым сыром и запечь в жарочном шкафу в течение 10-12 минут.

АРОНИЯ

ЦЕЛЕБНЫЕ СВОЙСТВА

В ягодах аронии (черноплодной рябины) большое количество аскорбиновой кислоты и йода, поэтому их рекомендуют при заболеваниях щитовидной железы (в комплексной терапии тиреотоксикоза и при базе-

довой болезни), при лучевой болезни, артериальной гипертензии. Ягоды и сок эффективны при диатезе, сосудистых заболеваниях, при кровотечениях различного происхождения, неврозах, снижении зрения. Ягоды и листья – желчегонное средство.

РЕЦЕПТЫ

Свежие плоды для профилактики и лечения сосудистых заболеваний принимают 3 раза в день по 50 г.

Настой. 1 ст. л. измельченных сушеных плодов заливают 1 стаканом кипятка, настаивают 30 минут. Принимают настой по 2-3 ст. л. 3 раза в день. Хранить в прохладном месте.

Отвар. 1 ст. л. свежих или сухих плодов залить 1 стаканом кипятка, кипятить 3-5 минут. Пить по полстакана 2 раза в день при авитаминозах, поносах.

Внимание! При гипертензии и стенокардии нельзя употреблять плоды в больших количествах. Ягоды или сок, принятые натощак, могут сильно снизить давление.

ГОРОСКОП

НА 2020 ГОД

А ЧТО СУЛИТ 2020 ГОД КАЖДОМУ ИЗ НАС – РАССКАЖУТ ЗВЕЗДЫ

ОВЕН (с 21 марта по 20 апреля)

Почти весь год у Овна будет ощущение, что он постоянно карабкается в гору, однако конца и края этой сложной прогулки все нет и нет. Овну придется стать многополярным и решать сразу несколько задач в разных сферах жизни, и что самое обидное, делать это одновременно, но если он не сдастся и доведет хотя бы одну из них до конца – с завершением остальных Крыса ему поможет. Это будет ее подарок за упорство и целеустремленность. Еще не исключено, что внезапно у вас откроется талант, о котором вы даже не подозревали. Не глушите его, не оставляйте на потом. Придет время, и вы будете благодарны себе, что не дали ему погаснуть.

ТЕЛЕЦ (21 апреля - 21 мая)

Собранность, ответственность и благоразумие – три столпа, на которые должны опереться Тельцы в 2020 году. Да, эти слова мало согласуются со стилем жизни любителей удовольствий и развлечений Тельцов, но поверьте, если вы сможете переломить себя, выполняя в срок дела и ставя перед собой амбициозные цели, то Крыса не пожалеет для вас многих благ Вселенной. Более того, то, что вы начнете в 2020 году, будет вас кормить еще многие годы.

БЛИЗНЕЦЫ (с 22 мая по 21 июня)

Если в прошлом году вы были малообщительны и сосредоточены на делах, то в следующем в вашу жизнь будут приходить люди с дружбой, любовью, нежностью. Не торопитесь открывать всем свое сердце, присматривайтесь, к людям. Среди них обязательно найдется тот, кто изменит вашу жизнь. Еще в вас проснется неудержимая страсть к расточительству: вам захочется новых дизайнерских вещей, красивой мебели, украшений, и мы не будем вас отговаривать. Покупка роскошных безделушек поднимет вас на другой уровень потребления и заставит задуматься о новых источниках дохода. И небезрезультатно. Так что все не зря.

РАК (с 22 июня по 22 июля)

Окружающие будут просить у вас рецепт вашего тонизирующего напитка, но вы не сможете его дать, потому что такого просто не существует. А ваша стремительность и умение везде перемещаться только бегом станут следствием нехватки времени, вам будет казаться, что вы не успеваете сделать все задуманное. Это все звезды будут сподвигать вас сделать невозможное. И многое у вас получится: и в личной сфере, и в карьере. Помните только о сердце и нервной системе. Они не железные, и лучше их все же поберечь.

ЛЕВ (с 23 июля по 23 августа)

Лев не для того столько лет трудился и приумножал деньги и опыт, чтобы практичная Крыса не помогла ему в делах. И она поможет. Будет давать силы, когда уже покажется, что их нет, и приведет в его жизнь людей, которые развернут жизнь Львов в сторону новых возможностей. Или новых эмоций. Представляете? Да-да, проницательный и хладнокровный Лев тоже может влюбиться, потерять голову и забыть обо всех своих обязательствах. Правда, вовремя сможет взять себя в руки. Не жалеите энергии и средств на предмет своего обожания, он подарит вам такие чувства, о которых вы будете помнить всю жизнь.

ДЕВА (с 24 августа по 23 сентября)

Звезды настоятельно рекомендуют представителям этого знака собраться с мыслями и перестать спешить. Если они смогут трезво оценить реальные возможности и шанс на перспективное развитие, то к их ногам упадут любые «хотелки». Девы могут радикально сменить имидж, затеять ремонт, поменять работу и партнера, переехать в другую страну. Только не надо затягивать с принятием решения, иначе есть вероятность скатиться в депрессию и потерять веру и в себя, и в светлое будущее. Помните: лучшее время – это сейчас!

ВЕСЫ (с 24 сентября по 23 октября)

Год Желтого Кабана сильно потоптался на вас своими копытцами, поэтому самое разумное, что вы можете сделать в следующем году, – это наслаждаться моментом. На самом деле в вашей жизни, наконец, всего достаточно для счастья, поэтому вы неспешно можете составить план действий на год и также медленно и спокойно двигаться от пункта к пункту. Ваши аналитические способности и хорошая интуиция в итоге выведут вас на нужную дорогу, даже если сначала будет казаться, что это вовсе не она. Скорей всего, путь к ней вам подскажет близкий человек.

СКОРПИОН (с 24 октября по 22 ноября)

Трудно представить более сложный и противоречивый союз, чем Скорпиона и Крысы, поэтому приготовьтесь к тому, что, как только вы проявите свою строптивость и неуживчивость, небесная покровительница подкинет вам испытаний. Это будет хорошая проверка на прочность, и если вы ее пройдете, то дальше кометой взлетите вверх. Как будто неведомая сила будет нести и нести вас вперед. Главное, не останавливайтесь и забудьте уже про свою прокрастинацию. А еще постарайтесь уделять больше внимания близким. Именно от них вы питаетесь созидательной энергией, которая понадобится вам на дело. И ничего не бойтесь!

СТРЕЛЕЦ (с 23 ноября по 21 декабря)

Стрельцы привыкли к тому, что их планы, помноженные на личное обаяние, помогают им в кратчайшие сроки добиться успеха. Втайне уверены, что они баловни судьбы. Так вот, в год Крысы об этом придется забыть. В 2020 году придется постоянно искать нетривиальные выходы из сложных ситуаций, отказаться от комфорта и привычного распорядка дня. При этом нет никакой гарантии, что это принесет вам в будущем дивиденды. Зато позволит не потерять уже накопленный опыт и средства, и главное, поможет многое узнать о себе. Например, что вы бываете счастливы, когда просто помогаете близкому. Или что любите уединение и выезд на природу. Классно же!

КОЗЕРОГ (с 22 декабря по 20 января)

О том, что такое предательство и обман, вы узнаете, как только год вступит в свою силу. И хотя Козероги не те, кто унывает перед трудностями, эта ситуация на какое-то время выбьет вас из комфортного состояния. Вам потребуется совершенно новый опыт, поэтому лучшее, что Козероги могут сделать в ответ на невезуху, – это пойти учиться. Новые знания вытщат их на иное понимание ситуации. Но есть и хорошие новости: в личной жизни будет полный ажур, – взаимная любовь, нежность, сильные чувства. В общем, 2020 год вы точно не забудете. Ярких впечатлений вам хватит с головой.

ВОДОЛЕЙ (с 21 января по 19 февраля)

Если на престол взойшла Крыса, то о покое Водолеям можно забыть. Небесная покровительница года будет ставить перед этим знаком зодиака постоянные препятствия, которые он будет воспринимать как еще одну проверку прочности. Возможны и конфликты с коллегами, и финансовые трудности, но у вас как-то элегантно и красиво получится выйти из них. Во второй половине года вы сможете сделать удачное приобретение, которое в будущем окупится втрое, даже если сейчас кажется, что все это глупость. И держитесь подальше от любых азартных развлечений. Вы не сможете вовремя остановиться.

РЫБА (с 20 февраля по 20 марта)

Если у вас есть тайная мечта, реализацию которой вы откладывали до каких-то лучших времен, знайте: это время пришло. Крыса – животное рискованное, любящее авантюрных и хватких, и если вы готовы пожертвовать комфортом и приложить усилия ради "сбычи" своего заветного желания, вы будете поражены эффектом. Это все равно, что сорвать джекпот. Причем речь не только о финансах, это может быть и старое увлечение, и новая, диковинная страна, да хоть танцы на пилоне. Сильная энергия будет там, где ваши мысли, поэтому не предавайте себя, а смело шагайте в направлении к той самой цели. Но не забывайте о ее экологичности. Никто не должен быть обижен или обозлен на вас, пока вы будете двигаться к нужному горизонту. И на всякий случай все-таки сделайте записку.

ЁЖИК И МЕДВЕЖОНОК

С утра падал снег. Медвежонок сидел на опушке леса на пеньке, задрал голову, и считал и слизывал упавшие на нос снежинки.

Снежинки падали сладкие, пушистые и, прежде чем опуститься совсем, привставали на цыпочки. Ах, как это было весело!

– Седьмая, – прошептал Медвежонок и, полюбовавшись властью, оближал нос.

Но снежинки были заколдованные: они не таяли и продолжали оставаться пушистыми и у Медвежонка в животе.

– Ах, здравствуйте, голубушка! – сказали шесть снежинок своей подруге, когда она очутилась рядом с ними. – В лесу так же безветренно? Медвежонок по-прежнему сидит на пеньке? Ах, какой смешной Медвежонок.

Медвежонок слышал, что кто-то в животе у него разговаривает, но не обращал внимания.

А снег всё падал и падал. Снежинки всё чаще опускались Мед-

вежонку на нос, приседали и, улыбаясь, говорили:

– Здравствуй, Медвежонок!

– Очень приятно, – говорил Медвежонок. – Вы – шестьдесят восьмая.

И облизывался.

К вечеру он съел триста снежинок, и ему стало так холодно, что он едва добрался до берлоги и сразу уснул. И ему приснилось, что он – пушистая, мягкая снежинка... И что он опустился на нос какому-то Медвежонку и сказал: «Здравствуй, Медвежонок!», а в ответ услышал: «Очень приятно, Вы – триста двадцатая...» Пам-па-ра-пам! – заиграла музыка. И Медвежонок закружился в сладком, волшебном танце, и триста снежинок закружились вместе с ним. Они мелькали впереди, сзади, сбоку и, когда он уставал, подхватывали его, и он кружился, кружился, кружился...

Всю зиму Медвежонок болел. Нос у него был сухой и горячий,

а в животе плясали снежинки. И только весной, когда по всему лесу зазвенела капель и прилетели птицы, он открыл глаза и увидел на табуретке Ёжика. Ёжик улыбался и шевелил иголками.

– Что ты здесь делаешь? – спросил Медвежонок.

– Жду, когда ты выздоровеешь, – ответил Ёжик.

– Долго?

– Всю зиму. Я, как узнал, что ты объелся снегом, сразу перетащил все свои припасы к тебе...

– И всю зиму ты сидел возле меня на табуретке?

– Да, я поил тебя еловым отваром и прикладывал к животу сушёную травку...

– Не помню, – сказал Медвежонок.

– Ещё бы! – вздохнул Ёжик. – Ты всю зиму говорил, что ты – снежинка. Я так боялся, что ты растаешь к весне...

С. Козлов

Цахур

Цахурлар – миналы кавказ халкъ. Аслу гьалда Дагъыстанда ва Азербайжанда яшайлар. Пачалыкъ къурумланы маълуматларына гёре, цахурланы умуми санаву 30 минг адамгъа етише. Тек олар озлер миллетини санаву 100 мингден де артыкъ деп гьисап эете.

Цахурланы ата-бабалары – албанланы (агванланы) тухум-тайпа бирлешивлери Кавказ Албания деген уллу пачалыгъына гире болгъан. Албания тозулгъан сонг, Цахур Лакз бийликни тахлы ери болуп токътай. УШ асрудан ХІУ асругъа ерли Цахур ханлыкъ деп юрюле. Гечге таба солтанлыкъгъа айлана.

Цахур Дагъыстанны гъалиги Рутул районуну Самур озен баш алагъан бийик тав бойларда ерлешген.

Цахурда юртну бырынгъылыгъын белгилейген хыйлы тарихи ва архитектура эсделиклер сакълангъан: къалаланы барулары, жамият гъамам, терен анакълар, сув имаратлар, къаладан яшыртгъын чыкъма имканлыкъ береген ерни тюрбюнден къазылгъан ёл гечивлер ...

Цахурлар эжелги заманларда озге дагъыстан халкълар ймик, зороастризм деген динни юрюте эди. Сонг христианлыкъны къабул этген. Орта асруларда

буса, Цахур бютюн Темиркъазыкъ Кавказда ислам динни центры гьисапта таныла.

Цахурну инг сыйлы тарихи эсделиги – бырынгъы мадраса. 1075–нчи йылда ачылгъан охув ожакъ билим беривню университет къайда да юрюте болгъан. Шо буса Европадагъы белгили Болон университетден 13 йыл алда къурулгъан болуп токътай. Демек, Цахурдагъы мадрасаны Европада, Россияда, Кавказда биринчилей ачылгъан оър охув ожакъгъа гьисаплама ярай.

Мадрасада дарсланы Сирияда ва Иракъда билимлер алып гелген ерли муаллимлер юрюте болгъан. Цахургъа охума Дагъыстанны гъар тюрлю ерлеринден геле болгъан. Бу билим берив ожакъны битдиргенлени арасында белгили алимлер де бар. Билим беривден къайры, мадрасада муталимлер арап тилде язылгъан къольязмаланы цахур тилге таржума эте гелген.

Кавказ давланы йылларында цахурлар турагъан юртлар дагъытылгъан ва пача асгерлер сав къалгъан ерли халкъны гючден тавлардан тюрюрюп, тюз бойлагъа гёчюрген. Озлер учун онгайсыз гъава шартлагъа тюрюп, гёчюрюлгенлени яртысы оьлген. Арадан 10 йыл гетип, цахурлар аста- аста ата юртларына къайта.

Цахурлар бугюнге ерли озлени озтёрече маданиятын, яшав-туруш къайдаларын сакълагъан. Оланы тизив милли ашлары да бар. Цахур гьинкал, бохалер, мисал учун, юкъгъа яйылгъан хамурдан этиле ва пусда бишириле. Алданокъ биширилген этни ва картопну уьстюне хамур гесеклени салып, 15-20 минут пусгъа туталар.

Гюльнара АСАДУЛЛАЕВА

Гөзеллик— леззет алып,

Ол гөзелликни бек кыйматлай ва айланасында шо исбайылыкны яратмакъ учун къасткъылып чалыша. Адамланы ругландырмакъ, сюндюрмек, оланы яшав-туруш ерлерин озтөрече безендирмек—ону аслу борчу ва яшав маънасы. Биз бугюн дизайнер Халиса Манапова булан лакъыр этебиз, ишинден къайры, яшавуна байлавлу соравлар да беребиз.

—Мен дизайнер болуп ишлейгеним 7 йыл бола ва шо вакътини ичинде 300-ден де артыкъ гъар тюрлю проектлени яшавгъа чыгъаргъанман.

—Сиз дизайнерни касбусун нечик тангладыгъыз?

—Мен гиччиден берли сурат этме сую эдим. Къалын картон кагъыздан къайчы булан кърчакълар гесип, олар учун гъар тюрлю гийимлени суратларын эте эдим. Гийимден къайры, стол-шанжалланы да унутмай эдим. Гъасиликалам, кърчакъларыма турма онгайлы ер онгара эдим.

Мен бу касбуну кеп геч тангладым деме ярай. Къысмет бир-бирде гележек ёлубузну озю герсете ва къолунгдан тутуп дегенлей, шо сагъа буварылгъан тармакъгъа алып бара. Мен ДГПУ-ну чебер-графика факультетин битдиргенмен. Диплом ишимни согъулагъан опураклагъа багъышлагъан эдим. Илму ёлбашчым Вера Агошкина эди. Оър охув ожакдан сонг сурат этивден дарсланы юрютюп турдум...

Школада ишлей туруп, мени дизайнер касбу артыкъ иштагъландыра, тергевюмню тарта деген ойгъа гелдим. Дизайнерлени гъазирлейген школагъа охума тюшдюм ва озюме кърулуш материалланы сагагъан тюкенде иш тапдым. Шонда мен хыйлы сынав топладым. Яшавлукъ уйлени, абзарланы дизайын якъдан онгарма кемеке эте эдим.

—Гъали адамлар уй-абзарын кърарагъанда, дизайнерлени чакъырагъанлыкъ мердешге айланьп битген деген токъташдырывлагъа инанма яраймы?

—Дизайнерлени, гертиден де, уйню ичин нечик онгайлы кюйде

онгармакъда билими, сынаву бар. Эгер де сиз ожагъыгъызны тизегенде бир мекенли токъташгъан къаравгъа гелип болмай бусагъыз, дизайнерни кѣмекге чакъырыгъыз.

–Сизин англавугъызда гѣзеллик деген не затдыр?

–Гѣзеллик деген сѣзню маънасын бир-эки калима булан англатма ътесиз къыйын. Гъар адамны шогъар байлавлу ѡвз къараву бар.

бир тонлу обойлар айрокъда кѣп къоллана. Жагъил агълюлер неоклассиканы, хайтекни, лофтну ва этниканы танглайлар.

–Реннесанс, барокко, рококо къайда? Мен билсем, Дагъыстанда шо къайдаланы эпсиз сюелер.

–Шо къычырыкълы къайдалар 90-нчы йылларда уълкеде капитализм уллу абатлар алып юрюме башлагъанда арагъа чыкъды. Бир-

ишни этип бажармажакъман»,– деп тувра айтып болмай. Олар не ишни де кютме гъазирлер, сонг иш уьстюнде уьйренелер. Шону алдын алма ѡтесиз къыйын, гъатта бир-бирде бажарылма да бажарылмай. Буса да ругъдан тюшме ярамай ва гѣз алгъа тутгъан мурадынга гѣре юрюме герексен!

–Сизин дизайн-интерьерден къайры, ѡвзге муратларыгъыз бармы?

–Мени той агентликни ачмагъа хыялым бар. Тек... Гъалиге къююп тураман. Сырымны ачып къояйым, мен бираз алда уьйленгенмен ва тойдан сонггъу къавшалгъаным гъали де тайып битмеген.

–Агълю черинг кимдир?

–Ону яратывчулукъ ишге байлавлугъу ѡкъ,–деп иржая Халиса. –Ол фермер, Къызлар районну Раздолье деген юртунда тура. Бизин агълюде кѣп миллетлени вакиллери жыйылгъан. Мен ѡзюм табасаранлыман, эрим авар ва къумукъ тамурлары булангъы даргили.

–Атанг, анангны гъакъында да айтсанг арив болар эди?

–Анам сатыв-алыв тармакъда ишлей. Атам хыйлы йыллар ахтарывчу болуп къуллукъ этген. Отставкадагъы майор. Олар Магъачкъаладан Дербентге яшама гѣчген. Шолай бизин агълюде Къыбла ва Темиркъазыкъ Дагъыстан бирлешген. Биз агълюбюзде уьч къызардаш барбыз. Мен ортанчысыман.

–Бирдагъы-бир сорав: эгерден сагъа ишни яда агълю яшавну танглама тюшсе, къайсы биринчи ерде болажакъ?

–Гъазир жавап бермеге къыйын...

Мени учун ишим де, агълюм де бир йимик агъамиятлы! Сизге бугюн дагъыстанлы къатынланы кѣбюсю шолай жавап берер эди.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

СУКЪЛАНЫВ

Мени учун гѣзеллик, лап къысыпсыгъып айтгъанда –леззет алыв, сукъланыв...

–Уьюнде гѣзелликни ва бары да онгайлыкъланы болдурмакъ учун гъар къатынгиши нени билме борчлу?

–Инг алдын гъар-бир затда саламатлыкъ тарыкъ. Амалдан геле туруп, къычырыкълы тюслерден, ренклерден къачма къарагъыз, къумачны ва декорну гъакъыллы кюйде къоллагъыз. Шо сизге ѡвтѣречелигигизни белгилеме, айланагъызда къужурлу интерьер къурма имканлыкъ бережек.

Гъали гъар тюрлю ренклени бир-бирине къошуп этилеген интерьерлер модда. Мисал учун, кюл тюсно ал къызыл тюс булан, яшылны пайруз тюс булан ярашдыра. Яшыл ва гѣк, сари ва ачыкъ къызыл тюслер де арив гѣрюне. Агъач тюсно гъар тюрлю чечеклени суратлары булан безендире. Тюз танглангъан ренклер сизин гѣнгюгюзню гѣтере, парахат, сабур гъислени тувдура.

Къайсы тюсно де уьй есини хасиятын гъисапгъа алып айырма тюше. Биревлер саламатлы тюслени онгайлы гѣре. Башгъалары ожагъы энемжаядай болгъанны сюе.

Бугюн тюз гъызлар, агъач, сыйлы пластик, ачыкъ тюслер,

ден бай болгъанлар ѡзлени шо байлыгъын ѡвзгелеге де гѣрсетмек учун, уьйлерин, абзарларын, кватирлерин Версальгъа айландырма урунду...

Шолай интерьер тыгъыс кватирлерде, гъатта уьйлерде кюлкюлю гѣрюне.

–Дизайнер ишинде не йимик четимликлеге къаршы бола?

–Лап уллу четимлик –Дагъыстанда яхшы усталаны тапмакъ. Болажакъ интерьерни графикасын, суратын этмеге къыйын тюгюл. Тек шону ким буса да, ишчилерден яшавгъа чыгъарып, къуруп болмажакъ. Яхшы усталар бизде узакъ турмай, уьйренгендокъ, Россияны ѡвзге, уллу шагъарларына гете. Бизде хыйлы юристлер, экономистлер бар. Амма ишчи касбусчуланы бажарывлу есилерин санамакъ учун, къолунгдагъы бармакълар да таманлыкъ эте. Шо саялы кѣбюсю гезик осал касбу даражасы булангъы адамлар булан иш гѣрме тюше. Олар даим ишин соза, ахырда къарасанг, бары да зат сан янсыз этилген. Бир-бирде усталар мени чертѣжларыма китайлы иероглифлагъа йимик къарайлар. Бир зат да англамайлар.

Бизин дюнья, яшав къаравларыбыз гъали де тийишли даражада тюгюл. Адамлар: «Мен шу

Яшавуида

танг

түвүчү

Дос-кярдаш тенгилеримни арасында менден кыйры, бары да кызылар эрге барып битген эди. Аллагыутаала мени де аз-көп буса да исбайлыкдан языкъ этмеген эди. Гыатта бек талаплы уллуларыбыз мени йымышакъ, саламатлы, илиякылы хасиятымны чакъ-чакъда макътайгъан кюю бола эди. Тек неге буса да бизин ожакъгъа гелечилер алгъасамай эди.

Не оыр охув ожакъда, не ондан сонг школада ишлейген вакътимде магъа буюрулгъан улан кяршы болмады.

Шолай йыллар оьтдю... Мухтар мени гелешме гелгенде буса, шо мени бир уллу насибим деп тура эдим. Магъа англатгъан кюйде, ол кыатынындан, сайки, яш болмайгъан саялы айрылгъан. Ичмей, саякъ юрюп де ону бирев де гёрмеген.

37 йыллыкъ чагъында Мухтаргъа мекенли аякыгъа тургъан адам деп инамлы кюйде айтма ярай эди. Учыкыабатлы уйлери, эркин абзары, багъалы машини, ол яшавда оьзюню ерин тапгъанына шагъатлыкъ эте эди.

Шунча йыллар негъакъ кыаравуллап турмагъанман экен деп, оьз-оьзюме гёнгюревлер эте эдим.

Биз уйлендик. Башлапгъы вакътилерде эрим магъа яхшы янаша эди. Багъалы савгъатлар эте эди, тек онда магъа бакъгъан якъда герти сюювню гыис этмей эдим. Мухтар мени булан бир ерге де

бармай эди, ожагъында да сийрек бола эди яда гечеортада гирип геле эди. Мени соравларым ону бек ачувландыра эди. Башлап ол чыдап да урду, сонг бир гюн кыатты тавушу булан:

– Гыатта мен сав жума уйде болмасам да зенг этме, мени ахтарма. Гыеч бир зат болуп кыалса, сагъа билдирежеклер,- деди.

Янгызыкъдан кыавшалып, мен кыырыйыбыздагъы школагъа ишге тюшме токъташдым. Кыызыл дипломуну гёргенде завуч мени шоссагъат ишге алмагъа рази болду.

Ахшам эриме янгы хабарымны айтдым. Мухтар эшитгендокъ, акыыр-кыычыр этип йиберди ва ишни гыакыында унутмакыны буюрду.

– Ялкыывлу буса, гыона кыызардашларыма бар. Тамила гыали декрет отпускада, бир-биригизге сыр чече туругъуз.

Мен эримни илиякысыз хасияты гыакыында анама кант этип айтма сюйгенде, ол Мухтарны янын тутуп токътады

– Аллагыны ачувун чыгъарма. Сагъа негер тарыкыдыр иш? Эринг сени чи бары да зат булан таьмин эте.

Мени кыайынкыызым булан ювукъ болма кыарагъан кыастым да бошуна гетди. Не бир ёрукълу лакыырыбыз, не бирче гезевлерибиз болмады. Мен кыачан гелсем де, Тамила яшын магъа да кыоюп,

узьюрю кьуллукъларына алгъасап чыгъып гете эди...

Эрим булангъы аралыкълар да шо алдагъы кююнде тартылып, созулуп тура. Сююв чю къайдагъы затдыр, гъатта гъюрмет этивню де эслемеймен. Тек бизин яшыбыз болса, гъал бюс-бютюнлей алышынар деген бек гъасиретли умутум бар эди.

Уйленип арадан эки йыл оьтгенде де, мен яшгъа токътап болмай эдим. Эриме врачгъа барып оьзюмню тергетме сюегенимни айтдым. Ону сесленген кюю мени тамашагъа къалдырды. Бары да ишлерин кююп мени таныш врачына алып барды. Гъар тюрлю тергевлерден оьтген сонг, врач мени булан бетге-бет сёйлеме суюдю.

– Сенден яш болмажакъ. Озокъда мени сагъа языгъым чыгъа. Яшырып да не этейим, сенден де артыкъ Мухтаргъа талчыгъаман. Ол бу гезикде ата деген атгъа ес боларгъа умут ёкъ. Сагъа тезден берли савлугъунгну гъайын этме тюше эди. Гъали геч болгъан...

Врачны къаршы алдымда олтуруп, буздай бетин де этип айтагъан гъар сёзю юрегиме биздей чанчыла эди.

Мухтар врачны билдиривюн бек сабур кюйде къабул этди. Сав гюн мени янымдан таймай эди, къулагъыма мен ондан бир де эшитмеген сюеменгюемен, сенсиз турма болмайман деген сёзлер чалына эди.

Шондан сонг мени учун къайтып гъамангъы ялкъывлу, сююнчсюз гюнлер, айлар, йыллар узатылма башлады. Мухтар алда йимик, уьюнде сийрек бола эди ва мен янгызлыгъыма уйренчикли болуп битдим.

Бир гюн Мухтар уьйге бир жагъил тиштайпаны алып гелди.

– Бу Нина, ол мени фирмамда ишлей эди. Тек бир тюрлю себеплеге гёре, ону ишинден азат этмеге тюшдю. Гъали шу гъалын да кюйма суймеймен, сагъа уьй кьуллукъларынга кёмек эте турсун,- деди.

Нина нече де хош хасияты булангъы къатын болуп чыкъды. Биз кьурдашлар болдукъ. Бары да уьй кьуллукъланы бирче эте эдик. Тек шону гъакъында эрим билип кьоярдан бек кьоркъа эдим.

* * *

... Атамны чакъсыз гечинивю мени ругъдан тюшюрдю. Ол улланамдан сонг мени англайгъан ва якълайгъан биргине-бир адам эди. Мен бир затгъа да сесленмейген, къулакъасмайгъан болдум...

Эрим гъалымны гёрюп, мен школада ишлеме

сюегенимни эсиме салды ва шогъар гъали къаршылыгъы ёкъ экенни англатды.

Мухтар бир сёз де турагъан адам тюгюл экенин биле де туруп, тез документлеримни онгарма белсендим. Школадагъы ишим, яшлар ва касбу ёлдашларым булангъы аралыкълар магъа, гертиден де, заман гетип пашманлыкъдан арчылма кёмек этди.

Тек Мухар булангъы аралыкълар алдагъы кююнде къалды. Эримни гьонкъалыкълары ва ачувланагъаны кёп бола башлады. Мен огъар алда йимик сесленмеймен, иннемей пысып, гъар затгъа рази болуп турдум. Ол ёкъ ерден эришивню башлап яман хатиримни къалдыра эди, гъатта магъа кьолун гётереген болду.

Анама кант этмекни маънасы ёкъ эди. Ол бизин айрылывну гъакъында эшитме де суймей эди. Ол магъа:

– Яхшылыкъны хадирина билмейген адамсан. Атангны ахырынчы ёлун ким онгаргъанын унутма. Бизин чи шо мюгълетде бир кепекибиз де ёкъ эди! – деп уруша эди.

– Ол мени хатиримни къалдыра, кьолун гётере, анам. Ожагъында болмай, жумалар булан ону гёрмеймен. Шогъар нечик чыдарсан?

– Гъар эргиши заманда бир шолай оюнланы эте...

– Атам да шолай эте эдими? – дедим ачувумдан.

– Атанг сени шолай ихтиярны къазанмагъан эди. Мен ону булан яшай туруп кьуру кепеклени санай гелгенмен. Мухтар гъали де сени булан, оьзюнден яш да болмайгъан тиштайпа булан яшайгъанына сююнуп къал.

Анамдан мен бир якълавну да, языкъсынивну да тапмадым. Кант этмеге дагъы биревюм де къалмады. Школадагъы ишим болмагъан буса, мен не этежегимни де билмей эдим.

* * *

Гюнлени бирисинде магъа бир къатынгиши зенг этди. Тавушун танымай эдим, тек ол мени атымны айтып сёйледи. «Сен Мухтарны агълюсю Патиматмысан? – деп сорады.

– Дюрмен,-деп кьоркъуп гетдим мен. – Не болгъан?

– Гъалекленме, сени эринг йимик пислер булан бир яман зат да болуп болмай...

– Неге сиз Мухтарны гъакъында шо кюйде айтасыз?

– Инан, шолай айтмакъ учун мени кёп себеплерим бар. Мен эрингни бир замангъы къатыны Наидаман. Биз 16 йыл альякъда айрылгъанбыз,

гъали мени башгъа агълум, яшларым бар. Мухтар гъалиги эримни парахат кьоймай, озюню полициядагъы танышларындан таба гъар тюрлю яла-ябувлар булан туснакыгъа тыкъма сюе. Мени де бек инжите, ишиме геле. Мен эриме айтмай тураман, тек шагъарыбыз гиччи, эрте-геч ол билмек бар. Мухтар мени яшавумну бузса, мен ону сав кьоймажакъман. Шолай деп айт эринге...

Найдагъа не айтагъанны билмей адашып къалдым. Ахшам эрим булан сёйлеме къарадым. Тек Мухтар тынглама да суймей, гезикли эришивню башлады. Сайки, Наида озюне кёп акъча борчлу къалгъан, шо саялы ону янына бара.

– Дагъы да шо сагъа не айтды? – деп сорады Мухтар.

– Агълую яшавунда насиплимен, – деди. Оляшгъа токътап боламы дагъы?

– Болмай, емиш бермейген кьуру терек йимик. Яшлар эриники, гъали бирче оьсдюрелер. Сен, нете, мени алдагъы яшавумну хоталап айланма сюемисен?

– Суймеймен. Биринчи къатынынг сени булан сёйлемеге тилеген эди.

– Сёйледингми? Гъали пысдыр авзунгну.

Мухтарны алдагъы яшавунда хыйлы пышдырыкълар болгъанны ва ол магъа ялгъан айтагъанны шосагъат англадым.

Бир гезик ахшам пашман ойлагъа да дёнюп, школадан къайтып гелемен. Эшиклени ачма къарайман, ачгъыч айланмай, ичинден бегилген. Мен къапуланы ачып, ондан таба уйге гирдим. Уьстюмдеги опуракъланы алышдырайым деп, экинчи къабатгъа гётерилгенде, бир тамаша тавушланы эшитдим. Нинаны тавушун таныдым.

Мен ёткюрюп уйге гелгенимни билдирдим. Бирден алдыма халат гийген кююнде, Мухтар чыгъып гелди. Ону арты булан Нина да гёрюндю. Мени гёрюп, ол тез тюпдеги уйлеге тюшдю ва мени намарт эрим булан бетге-бет кьойду. Мухтар бек парахат эди.

– Нете, мени гъызарлап юрюймисен? Гъали рази болдунгму?

– Шондан къайры дагъы затны айтма суймеймисен?

Мухтар иржая туруп, магъа къарап:

– Нете, мен тобукыгъа да туруп сенден гечмекни тилермен деп тура эдингми? Гёзлеме. Мен суйген кюйде яшажакъман ва суйген затны этип юрюжекмен

– Мухтар, сен мени булан негер уйленгенсен?

– Билме сюемисен? Мени уйленме онча хыялым

ёкъ эди. Тек шу чагъымда, магъа къатынсыз бизнес ишлеримни юрютме пуршавлукълар тувулумакъ бар эди. Сен магъа бары да якъдан кыйыша эдинг, исбайы, билимли кыыз, хасиятынгни да ушата эдим. Тек гъали неге мени гъызарлама башлагъанынгни англамайман? Мен сагъа шу бугюнго ишни унутмакъны таклиф этемен. Нинаны да мен бугюнокъ кьувалажакъман. Сёйлешдикми?

– Унутмажакъман... Сени булангъы яман тюш йимик, тунукъ яшавум он йыллар узатылып тура. Уялма заман болгъан. Нинаны да кьувалама, ол сагъа гъали дагъыдан да бек тарыкъ болажакъ. Мен гетемен.

– Гетип къайда баражакъсан? Сени касип агълонг атангни ахырынчы ёлгъа узатмакъ учун сама акъча табып болмады. Гъали сен де оланы бойнуна минип олтурма сюесен. Авлиялыкъланы этме. Тек гетсенг, мен сени артынгдан гелмежекмен. Билип кьой!

Бир зат да айтмай уйден чыгъып гетдим.

Мен бу гезикде анамдан якълаву негъакъ къаравуллай болгъанман экен. Ол эринге къайт деп тувду. Оьз ожагъымда да магъа парахатлыкъ болмажагъын англадым.

Эртен жувунагъанда, мен эркъардашымны да, гелинимни де арасындагъы лакъырны эшитип кьойдум

– Сени кыызардашынг тайтышгъан, гъакъылы бар къатын шолай эргишиден айрыламы?

– Патимат бек чыдамлы адам, айрыла болгъан сонг бир себеби бардыр.

– Не себеплени айтасан? Байлыкыгъа дёнюп гененип яшай. Гъатта эрини айыбы бар буса да, шолай адамны гечип кьойма да ярай. Къыдыра дей буса, къайсы эркек къыдырмай?

– Мен къыдырмайман, – деди ачувлу кюйде эркъардашым. – Сагъа шо ишге башынгни сукъмагъа тарыкъ тюгюл. Ол не этегенни озю биле...

– Неге сукъмайман. Гъали Патимат бизин булан яшажакъмы?

– Ол озюню ата-анасыны уюне гелген.

– Мен колхозда туражакъман деп биригиз де айтмагъан эдигиз. Магъа гъар-бир затыма илинип турагъан къайнанам да таманлыкъ эте.

Шо лакъырны эшитгенде, гёзьяшларымны токътатып болмадым. Гъали нечик яшайым? Мени муаллимлик алапам квартир тутмагъа етишерми экен?

Шо мюгълетде Асият эсиме тюшюп гетди. Иш ёлдашларымдан ол декрет отпускасында уйде турмай, школадагъы ишине къайтма сюегенин

ва яшына къаражакъ къатынгишини излейгенин эшитген эдим.

Ону телефонуну номерин билип, зенг этдим. Ол башлап мени тилевюме тамаша болду, сонг мурадымны англап, оззлеге чакъырды. Асият мени бек илиякълы кюйде къаршылады. Мен оззлерде нянька болуп ишлеме ва турмагъа сюегениме инанып битмей эди.

Ол магъа тергевлю кюйде къарап:

– Гъал шонча да бузукъму? – деп сорады. Гъали йылап йиберермен деп къоркъуп, къолларымны аяларым булан бетимни яшырдым.

Шолай мен Асиятны ва ону эри Шамилни агълюсюнде ишлеме ва яшама башладым. Гиччи уланына къарай эдим, кызы булан къошум дарслар юрюте эдим. Олар магъа турмакъ учун бары да онгайлыкълары булангъы эркин уьюн берген эди.

Бир гезик Шамил мени йылайгъанымны гърюп: «Негер талчыгъасан?» – деп сорады. Мен огъар оззюм булан болгъан бары да ишни тѣкмей-чачмай хабарладым.

– Гъали болгъанча не этединг шону яшырып? – деди ол ва артындагъы гюн оззюню къурдашы, адвокат Жамал булан таныш этди. Жамал мени айрылыгъа байлавлу ишимни судда юрютме разилик берди. Ону лакъыр этеген кюю мени бек кепиме геле эди. Асият ариден бизин гъакълашагъаныбызгъа къарап:

– Жамалны таныйгъаным юз йыл бола, текгъали йимик шолай бир де гърмегенмен. Шо мени эпсиз сюондюре. Ол сабур, саламатлы адам йимик гърюнсе де, яшавда башындан аз кыйынлыкъланы гечирмеген.

Ася хабарлагъан кюйде, Жамалны къатыны эрине хыянат болуп оззге эргишилер булан кыдыра болгъан. Кызларын ойлап, хыйлызаман бир зат да айтмай, билмейген болуп, чыдап тургъан. Ахырда да олар айрылагъанда, шо кызлары анасыны ялгъанларына инанып, атасы булангъы байлавлукъланы уьзген.

Судну Жамал утду, тек шондан сонг да ол Шамиллеге гелеген кююн токътатмады. Ол мени учун гелегенни барыбыз да англай эдик ...

* * *

Узакъда къалмай Жамал мен оззюне къатын болуп гелгенни сюйдю. Озокъда, мен шоссаят рази болдум, тек оззюмден яшлар болмайгъанын алданокъ билдирдим.

– Шо мени онча талчыкъдырмай. Мени авлетлерим, торунларым бар...

Биз уьйлендик. Асият яшларына къарайгъан башгъа къатынны тапды. Мен школадагъы ишиме къайтдым. Мен оззюмню насипли адамгъа гысаплай эдим ва герти сююв не зат экенни билдим.

– Сизин яшыгъыз ѳгъу нече де яман, – деди бир гезик магъа Ася. – ЭКО этдирип къара.

– Ёкъ, Асенька, гъали бу чагъымда не яшлар бола? Ондан къайры, Жамалны оззюню яшлары бар. Шо огъар таманлыкъ эте... Балики, шолай яхшы буса да ярай, – деп жавап бердим къурдашыма.

Тек кысмет мени учун бедагъы-бир савгъат гъазирлегенин мен билмей эдим. Бир гюн дарсны вакътисинде, бирден гѣзлерим къарангы болуп, башым айланып, гъалым бузулуп гетди. Яшланы уьйлерине йиберип, гъар муаллимлени кабинетине етишдим. Иш ѳлдашларым тез скорыйны чакъырды. Эсли доктор къатын мени тергеп чыгъып, мен яшгъа токътагъанмандыр деп ѳрав этди. Мен чи олар янгылыш болагъанын биле эдим.

– Шо болма ярайгъан зат тюгюл. Магъа 40 йыл битген. Врачлар менден яшлар болмайгъанын 10 йыл алъякъда токъташдыргъан эди. Ёкъ, ёкъ, башгъа бир себеп бардыр.

– Англайман, – деди эсли врач. – Сени чагъындагъылары арасында яш болгъанны сюймейгенлер аз тюгюл. Тек сиз, гертиден де, айлысыз...

Мен не этегенни билмей эдим. Жамалны гъакъында ойлаша эдим. Ол не деп айтар, магъа инанма сюерми?

...Жамалны гѣнгю хош эди, торт ва чечеклер алып гелди. Судда кѣп четим ишни утгъанын билдирди. Тек мени пашман гъалымны эс этип:

– Не болгъан? – деп сорады.

– Мен айлыман, Жамал, – деп, гъаран тавуш чыгъардым. – Врач магъа шону бугюн айтды. Мен яшдан къутулма сюймеймен, тек сенсиз къалмагъа да къоркъаман...

Жамал бир гъавур ойгъа батып, сонг эркин кюйде иржайып, мени къучакъланды.

– Аявлум! Мен насиплимен! Насипли! Ондан сююнч хабар болармы?

Жамалны ва мени уланыбыз тувгъанда, эримни биринчилей гѣзьяшларын гърдюм.

Улланам бир заманлар магъа тюз айта болгъан экен: «Насип, – дей эди ол, – шону бек къаравуллагъанлагъа ѳл таба. Ол ѳлда адашып да, геч болуп къалмакъ бар, тек буса да гележек... Гъатта лап къарангы гечеден сонг да – танг тува. Шо тангны гѣзлеп турма герек..

Мен гѣзлеп турдум ва яшавумда танг тувду...

КАВКАЗЛЫЛАР КЮЮГЮЗДЕ КЪАЛЫГЪЫЗ!

Мариям Вагъитова--ахтарывчу, публицист, Л.Толстойну ва М. Лермонтовну яратывчулугъуна байлавлу илму ахтарывланы, пача генерал А. Чеченскийни гъакъындагъы уьч томлукъ китапны автору. Ондан къайры, ону къаламыны тубюнден хыйлы адабият макъалалар чыкъгъан. «М. Ю. Лермонтов XXI асруда» деген антология советини члени. Инчесаният ва маданият тармакъланы Гранд доктору, Оксфорд университетни журналистика ва адабият тармакъларыны Гранд доктору, Тажикистан чебер сурат этив академиясыны гъюрметли члени, жамият чалышывчу.

Ф. Достоевскийни «Гёзеллик. Гуманизм. Адиллик» деген медалы ва Къочкакълыкъны ордени булан савгъатлангъан.

Тюпде Магъаммат Абдулхабировну Мариям Вагъитова булан этген баянлыгъыны бир гесегин охувчуланы тергевюне беребиз.

–Гъюрметли Мариям! Бугюн сизин Кавказда болуп турагъан не йимик агъвалатлар сююндюре, не йимиклери талчыкъдыра?

– Кавказгъа бугюн алда бир де болмагъан кюйде сёз топлар атыла. Бизин яшав-турушубузну бузма белсенгенлер дюнья махлукъну Кавказ, сайки, бир озтёрече, айрыча, хас алааматлары булангъы ер туююл, Россияны даимлик баш авруву деп инандырма къарай. Шо, озокъда, хош гыслени тувдурмай... Ондан къайры, жагъил наслу озлени минг йыллыкъ тарихи тамурларыннан айрылып, ят мердешлени торуна тюше барагъаны талчыкъдырмай болмай.

Дагъы да айтсам, Европа озлени маълумат къуралларыннан таба агъулу тиллерин яйып, яшлагъа адам учун агълю, ата-ана бир зат да туююл, инг алдын яшавну лезетин алма тарыкъ деген терс ойну сингдирмеге къарай. Оларда эгер де ата-анасы тынглавсуз яшына къапас урса, «аявлу авлети» оланы уьстюн-

ден арза язып, тез судгъа чаба. Арап пачалыкъланы алсакъ, шо якъдан да бизин мердешлеге къаршы тавушлар чалына. Сайки, аталарыгъыз динни тюз юрютмей. Сакъал да къоюп, къысгъа шалбар да гийип, ишингде мачийлер булан бара бусанг, шо заман сенгертибусурман болажакъсан дейлер. Балики, сиз менден бир уллу, зор масъалаланы гъакъында эшитме суйген болгъансыздыр, тек мени учун шо бизин ич дюньябызны кюрчюлерин чайкъатагъан «увакъ-тюек» масъалалар бек агъамиятлы. Алда Темиркъазыкъ Кавказ халкъларда ата-анасы, дос-къардашы сав чакъы жагъил адам сакъалын юлюмесе, уллу эдепсизликге гысапланагелген. Бугюн буса шо бир къыйматлы ишге айланып битген. Гъатта сени алдында таралмагъан сакъалын сыйпама да уялмайлар.

Тек эрте-геч Кавказ шо «аврувдан» арчылажагъына, адат-мердешлерине къайтажагъына шеклик этмеймен. Шо инамлыкъны тувду-

рагъангъа байлавлу эки мисалны гелтирейим.

Уьч йыллар алдын Пятигорскиде мен иш ёлдашларым ва Москвадан гелген къонакъ булан ресторанда аш хабып тура эдик. Къырыыйбыздагъы айрыча кабинкада эрмелилер коньяк, гъаракъы булан озлени милли Эсделик гюнюн белгилей эди. Бирден кабинкадан намуслу адам чыдап болмасдай эрши, эдепсиз сёзлер чалырма башлады. Мен олар эшитеген кюйде: «Къурдашлар, биз Россияда экенибизни мен англайман, тек биз кавказлылар экенибизни унутма ихтиярыбыз бар деп ким айтгъан?!» Хоншудагъы къавгъа шоссагъат токътады. Ашап-ичип битген сонг, олар бизин къырыыйбыздан оьтегенде гъариси къолуну аясын тёшюне салып, озлерден гечмекни тилеп гетди. Бизин къонагъыбыз (жагъил орус къатын) эрмелилени сесленген кююне бек тамаша болду. Тек кавказлы жагъиллер мени тюз англажакъгъа шекленмей эдим.

Арадан бир йыл оьтюп, Москвадагы белгили адамлар булан Ясная Полянадагы ресторанга гирген эдик. Ашгелтиргенче, хоншу столда олтурган эки кепли жагыл адам бизге де кьарай туруп, тавушун чыгъарып, сайламлы орус нас сьзлени кьоллап башлады. Бирев де оланы токътатма кьарамады. Бизин булан гелгенлени бети кьызарып, олардан эсе мени сесленивюмден артыкъ кьоркъган эди.

Бизин арабызда шо меселдеги кьылыкь дазулар бола туруп, биз кавказлылар кююнде кьалажакьбыз.

– Россияны халкълары асулар бою бирче яшаса да, гьали де бир-бирин яхшы танымай дегенге нечик янашасыз?

– Россиялылар Кавказныгьакьында бир зат да билмей яда уьстденсув билелер. Эсги англавлар булан туралар. Гьатта оьзлени илму ишине гьере Кавказны яхшы таныма борчлу бир-бир алимлени англавларыгьакьыкьатдан кьепарек. Политиклер де Кавказдагы герти гьалны билмейлер. Билмейгени гьеч, шо билимсизликден бизин халкълагьа бакьган якьдагы оьчлюгю арта. Мени гьали бир зат суюндюре. Мычыгьышга ва оьзге Кавказ республикалагьа Россияны оьзге регионларындан гелегентуристлени санаву йыл сайын артып тербей. Олар бизин гьезел табиятыбыздан кьайры, гьезел халкъларыбызны да гьерер деп умут этемен.

Кавказлыларда Россияга, россиялылагьа, шоланы арасында оруслагьа бир кьаршылыгы да екь. Бютюн яшавубузну оьчлюкге багьышлавдан, оланы яшавуна гюнчюлюк этивден кьеп арекбиз. Лужковну заманларында москвалылар бары да кавказлыланы тахшагьардан екь этсин деп талап эген эди. Эгер де кавказлылар оьзлени Москвадагы бары да акьча маяларын башга ерлеге чыгьарса, тахшагьар оьзю-оьзюн сакьлап болмажакьын англагьанда, пысып кьалдылар. Бары да базарланы кавказлылар елегенин гьерелер, тек олагьа шагьарларыны бюджетинеден толагьанын англатагьанлар гьерюнмей.

– Александр Пушкин, Михаил Лермонтов, Лев Толстой, Евгений Лансаре, Архип Куинджи,

Иван Айвазовский ва оьзге аты айтылган язывчулар, шайрлер, художниклер XIX асруда Кавказга кьеп-кьеп макьтавлар этген. Гьалиги яратывчу адамланы ара-сында Кавказны темасына тергев берегенлер бармы?

– Биринчилерден болуп москвалы шайр Григорий Вихровну атын эгерер эдим. Ол «Кавказ танглары» деген айрыча поэзия циклы автору. Сьз еругуна айтып кьояйым, ол Магьачкьалага гелгенде дагыстанлыланы тап-таза орус тилде сьйлейгенине гьайран болган эди. Россияда шо тилни тезден унутуп битген. ПГЛУ-ну алимлери биринчилей Магьачкьалага гелгенде, адабият илму конференцияга кьонакьланы бириси профессор айтган: «Биз гьали болганча ма-кьалаларыбызда сиз екьдай язып турганбыз». Ол Магьачкьалага гелгенде оьзю йимик, масьалаланы оьр даржада ахтаракьан нече-нече адам барны билген. Шо учун бир-биревге ювукь этежек елланы ахтарма тюше. Бизин студентлерибиз оланы вузларына барып, олар бизге гелип сынавтопламага бола. Россияны оьр охув ожакьларында, театрларында кавказ темасы гьетерилеген кюйде иш юрютме ярай.

– Россия Кавказны сакьлай деп кьеп эшите болабыз. Гертиден де, сакьлаймы?

– Гьар регионга оьз байлыкьлары оьзлеге кьоллама кьоя болган буса, сакьлама тюшмежек эди. Шо халкъланы ихтиярындагы алмазланы, напны, оьзге маьданланы тонналар булан чыгьарып алып, яхшылыкь этеген болуп, кьашыкъ булан кьайтаралар. Бугюнлерде напга бай Мычыгьышда не йимик заводлар ишлей? Шолар екь. Бизин нап булан ким байына?! Неге олар киселерин толтура туруп, мычыгьышланы арасында гьар тюрлю авур аврувлагьа тарыйганланы санаву арта бараганлыгына тергев бермей? Кьарагьыз, Ростовдагы, Аштархандагы, Москвадагы, Петербургдагы, Европадагы клиникаларда ятаганлар аслу гьалда кимлердир –мычыгьышлар. Бизин сакьлама тарыкъ тюгюл, бизге бизин кьазаныбызны кьайтарсын, кьашыкъны биз

оьзюбюз де авзубузга етишдирип болажакьбыз.

– Дагыстанда аманлыкьны кьоруйган кьурумлар эки йилны узагьында кьойчу агьа-ини Гьасангьюсеновланы оьлтюргенлени табып болмай. Гьали Европа судга чыкьмакъ кьала. Шо хас кьурумланы бажарывсузлугьуму яда айыпдан чайылма кьарайгьанымы?

– Озокьда, олар заманда бир биревлени тута. Тек нече ата-ана авлетлерин тас этип, жинаятчылар такьсырланганча бозара-бозлай кьалгьанын бирев де билмей. Мен оьзюмню анадаш гиччи ватанымда олай хыйлы терсликге рас болганман. Федерал БТР-лер булан чырланы бузуп, абзарлагьа гирип, эргишилени чырмап-гюрмеп алып гете эдилер. Сонг оланы дос-кьардашы табып болмай эди. Ахтарывчулар гелгенде олагьа асгер машинлени номерлерине ерли язып бере эди. Тек тийишли кьурумланы жинаятчылыкьны уьстюн ачма хыялы екь эди. Гюнагьсыз жаны кьыркьылган агьа-инини ата-анасына теренден кьайгьырышагьанымны билдиремен.

– Гьалиги жагьил уланлагьа ва кьызлагьа не айтар эдигиз?

– Кавказлылар кюйде кьалыгьыз деп айтар эдим. Бизин ата-бабаларыбыздан кьалган оьз байлыкьларыбыз бар. Биз шону сакьлап, гележек наслулагьа эсен-аман етишдирме борчлубуз. Кавказ Гюнчыгьыш, Азия, Европа тюгюл. Ол-оьзт^ерече сигьрулу дюнья. Кавказ гьалиги моддагы агьымланы таьсирини тюбюне тюшмей, минг йыллыкь елун адат-мердешине аркьатаяп узатарга инанаман.

«Мычыгьышланы ва оьзге хоншу халкъланы ерлерин елеме бек кьыйын. Шо миллетлени сюлчелер булан тюгюл, янгьыз яркьландырыв булан ий этме бола. Гьалиги барыш Ермоловга пайдагелтирмек бар, тек Россия шондан бир яхшылыкьны да гьермежек»,--деп язган болган 1820-нчы йылда пача генерал Александр Раевский.

Негер тарыкъдыр бизге бугюн биревлени пайдасына бир-бирибизни кьырма?!

Ругъубузгъа ругъ къошду, гёнгюбюзню къанатландырды

«Ватан неден башлана?» деген белгили йырда айтылагъаны йимик, гъар адамны юрегине ювукъ ери болагъаны герти зат. Шо нелер болуп, не гъаллар къобуп къалса да, гъар даим сени, къулачын яйып къаршылайгъан юртунг. Ер юзюнде шондан артыкъ ва азиз дагъы не ер болмагъа бола?! Шону мен Магъачкъаладан юртгъа ёл алагъан вакътиде кёп керенлер сезгенмен. Негер буса да, Къойсув сувумдан оьтеген уллу кёпюрден тёбен чыкъсам, тынышым толу ва энгил алына. Айтма сюегеним, ата юртума ерли дагъы да 100 чакъырым ёл баргъа да къарамайлы, ата-бабаларыбыз аманат этип гетген Къумукътюзюмню дериялы чёллери мени гёнгюмню гъаман бек хош эте, яшавгъа гъасиретлигимни тирилендире. Муна магъа уллу дюнъяны шагъра ёлларын ачгъан мени Бабаюрт районум! Бираз алда аявлу районум оьзюню 90 йыллыгъын байрам этеген вакъти оьтгерилген шатлыкълар мени ругъума ругъ къошду, гёнгюмню къанатландырды.

90 йыл тарихни гёзюнден къараса, уллу болжал да тюгюл. Буса да, шо

йылланы боюнда районну тарихинде уллу агъвалатлар кёп болду. Арадан гетген 90 йылланы боюнда район танымасдай алышынды: Дагъыстанны тюзлюк бойларын бийлеген къамуш-лукълардан ва батмакълыкълардан чыгъып, Бабаюрт район республикабызны алдынлы районларыны бирине айланды. Бугюн Бабаюрт район – оьзюню топурагъындан оьтеген федерал оьлчевдеги машин ва темир ёллары, айынагъан юрт хозяйство тармагъы, йылдан-йыл оьрге гётерилеген янгы экономикасы булангъы Дагъыстанны алдынлы районларыны бириси деп гысаплана. Ону топуракъларындан Дагъыстанны лап да уллу Терик ва Къойсув оьзенлерини суву оьтюп агъа, гюнтувущун буса, Аграхан къолтукъну этеклерин Каспий денгизни суву чая.

Районну 90 йыллыгъына байлавлу чаралар Бабаюртну баш майданында ва яллыкъ бавунда оьтгерилди. Байрамгъа гелген юзлер булангъы къонакълар ва кёп санавадагъы районлулар шо гюн оьзлени хошуна гёре кеп алмагъа болдулар. Яллыкъ бавну боюнда районну гъар юртуну халкъыны

яшавун ва маданиятын исбатлайгъан майданчалар ерлешген эди. Онда байрамны ортакъчылары районда балкъашыкъ болуп яшайгъан миллетлени милли ашларыны татывун билмеге, оланы милли йырларына тынгламагъа, бийивлерине къарамагъа ва гъатта оьзлер де ортакъчылыкъ этмеге бола эдилер. Шонда согъулагъан къурч макъамлар айлана якъны тамаша тюрлю ва кюрлю сес булан толтуруп къойгъан йимик сезиле эди.

Районну юбилейи булан къутламагъа гелгенлени арасында Дагъыстанны топуракъ аралыкълагъа ва мал-матагъа къарайгъан министри Агъарагъым Къагъиргъажиев, юрт хозяйство министрине орунбасары, узакъ йыллар районну ёлбашчысы болуп тургъан Адилхан Гъанакъаев, хоншу районланы ёлбашчылары, белгили йыравлар, Россияны ва Дагъыстанны халкъ артисткалары Бурлият Эльмурзаева, Зайнап Абсаматова, Латип Шайипов ва халкъыбызны оьзге белгили вакиллери бар эди.

Байрам чаралар Уллу Ватан давну къыргъынлы урушларында элибизни эркинлиги учун жанларын къурбан этген районлулагъа Бабаюртда салынгъан эсделикге гюл байламлар салыв булан ачылды.

Уллу Ватан давгъа Бабаюрт район 3 мингден де артыкъ эреволюллу уланыларын узатгъан. Олар Брест къаланы, Кърым ярыматавну, къоччакъ шагъарлар Севастопольну ва Сталинградны, Москваны ва Ленинградны якълава, Кавказны ва Беларусну, Украинаны ва Балтыкъ бойланы, Европаны ва немислени уясы Берлинни алывада къоччакъ кюйде ябушгъанлар. Фашизмни агъулу башын янчыгъа Жанарслан Алиев ва Абдулла Байтемиров, Рашитхан Алимханов ва Закарья Къочкъаров, Гъамзат Гъажиев ва оьзгелери тенгсиз къошум этгенлер. Оьзлени жанларын аямай, олар уллу Устьюнлюкню гюнн ювукълашдыргъанлар.

Озокда, Уллу Устыюнлюк янгыз дав майданда ясалып кьалмагъан. Шо гюнню чалтлашдырывгъа юртларда кьалгъан кьартлар, яшлар, кьатынкъызлар да шайлы кьошум этгенлер. Оьзлени ачлыгъына да кьарамай, гечесин-гюнюн бир этип, фронт учун ишлегенлер: давгайиберемергеашлыкь да кьайтаргъанлар, исси опуракълар да тикгенлер. Фронт Кавказгъа етишген йылларда буса, солдатлар булан бирге окоплар да кьазгъанлар. Оланы тенгсиз кьоччакълыгъын ва ватанына аминлигин 200-ден де артыкь адам «Кавказныякълавуучун», «Уллу Ватан давда кьайратлы загьматыучун» деген медаллар булан савгъатлангъаны да исбатлай.

Давну балагьындан аман чыкьгъан тьонегюнго Къызыл Армияны солдатлары юрт хозяйство тармакьны гетеривде де актив кюйде кьошумун этгенлер. Оланы арасында агъа-инилер Рашитбек, Исмайыл ва Исакь Алимхановланы, Брест кьаланы якълавчусу Камалдин Биймурзаевни, агъа-ини Хайрулла ва Гьажи Гьажиевлени, Гьамзат Гьажиевни, Жанарслан Алиевни, Рашитхан Батырхановну, Камил Бутаевни, Кьалсын Гьасановну, Солтанагьмат Кьазакьовну, Николай Шпигунну, Шагьит Шайбовну ва юзлер булан оьзгелерини атларын бабаюртлулар бугюн де уллу гьюрмет булан эсгерелер.

Байрам чаралагъа кьайтайыкь. Шо гюн гьюрметли кьонакълар, гьар юртну майданчасында болуп, оланы бай маданияты ва инчесанияты булан да дагъы да тындырыкьлы таныш болгъанны айтмагъа сюемен. Районну ёлбашчысыны борчларын заманлыкьгъа кютеген Даниял Исламов, Дагьыстанны топуракь аралыкьлагъа ва мал-матагьгъа кьарайгъан министри Агьарагьим Кьагьиргьажиев, юрт хозяйство министри Адилхан Гьанакьаев ва оьзге кьонакълар булан бирге гьар майдангъа барып, кьурулгъан бай тепсилени тарлагъан милли ашланы татывуна кьарадылар, гьар юртну тарихи булан таныш болдулар, милли макьамлагъа гере бийип де алдылар.

Байрам чаралар буса Бабаюртну баш майданында узатылды. Шонда Россияны халкъларыны мердешли маданиятны «Тангчолпан» деген центрыны кьуллукьчулары, Дагьыстанны Ногъай, Къызылар, Тарумов, Хасавюрт,

Хумторкьали районларында гелген чебер коллективлер оьзлени пагьмусу булан майдангъа жыйылгъан минглер булангъы халкьны тамашагъа кьалдырдылар.

Озокда, кьутлавлар да болду. Районну ёлбашчысыны борчларын заманлыкьгъа кютюп турагъан Даниял Исламов жыйылгъанлагъа кьутлав сёзюн багьышлады. Ол оьзюнню сёйлевюнде жыйылгъанланы район 90 йылны боюнда башдан гечирген сююнчлени ва аваралы ишлени суратлады, районну Дагьыстангъа ва Россиягъа малим этген белгили районлуланы атларын эсгерди, олагъа гьакь юрекден разилигин билдирди.

Кьутлав сёзлерден сонг, Даниял Исламов загьматда етишген устыюнлюклери, районну жамият-экономикасын гетеривде этген тенгсиз кьошуму саялы, загьматны ветеранларын, гьар районлугъа таныш ёлдашланы гьюрметтев грамоталар булан савгъатлады.

Сагьнагъа чыгып, Дагьыстанны топуракь аралыкьлагъа ва мал-матагьгъа кьарайгъан министрини кемекчиси Агьарагьим Кьагьиргьажиев Дагьыстан Республиканы Башы Владимир Васильевни атындан Бабаюрт районну халкьын уллу байрам булан, демек, 90 йыллыгъы булан гьакь юрекден кьутлады. Ол оьзюнню сёйлевюнде Бабаюрт район Темиркьазыкь Дагьыстанны административ, экономика ва маданият центрына саналагъанны, ону тенгсиз байлыгъы – загьматны сюеген халкьы бар экенни айтды. Сёйлевюню артында ол районлулагъы кьатты савлукь, арты битмейген насип ва устыюнлюклер ёрады.

Кьутлав сёзлерден сонг байрам чаралар узатылды. Шо гюн Бабаюртгъа кьонакълыкьгъа гелген гьар адам оьзюнню хошуна гере ял алмагъа болду. Байрам геч болгьунча узатылды. Байрамны ахырында, район 90 йылны боюнда Дагьыстанны тарихинде кьойгъан яркь гьызгъа парх береген кюйде болуп, тюрлю ренкли яркь фейерверклени нюрю кекню шавлагъа батдырып кьойду.

Артадагы он йылланы боюнда савлай дюньяда ймик, бизин улкеде де кеп зат алышынды. Бизин халкьыбызгъа хас болгъан яшавгъа кьаравлар, районну ва республиканы кьурулуш системасы, экономика ва маданият тармакълары башгьарды.

Алмашынывлагъа да кьарамай, Бабаюрт район четимликлени енге туруп дагъы да бек чыныкьды. Яшавну янгы «сынавларына» кьарыв кьайтармагъа гюч де топлады. Неге тьогюл де, районну халкьыгъаман да оьзюнню загьматда чыныкьгъан адамлары булан таныла гелген ва бугюн де олар – давдан сонггьу тарчыкьлы йылларда тозулгъан районну экономикасыны дагъы болмагъан кюйдеги оьр даражагъа чыгьаргъан сабанчыланы варислери, анадаш районуну алгъа барывуна оьз кьошумун этелер. Олар районну таггаласына да инамлы кюйде кьарайлар ва гележек замандагъы ишлени санлылыгъы инг башлап оьзлерден гьасил болажакьны яхшы билелер.

Бизге он йылдан сонг районну асру юбилейинтас этивсюз, янгы оьрлюклер ва устыюнлюклер булан кьаршыламагъа Яратгъаныбыз оьмюр ва насип берсин!

ГЕРЕЙХАН ГЬАЖИЕВ

Ата-бабаларындан къалгъан мердешге гёре, Хасболат ахшам къашгъарала туруп абзарына тал терек орнатма чыкъды. Шо терек ону биринчи уланыны тенглиси болажакъ. Гъали ону булан бирче обьсюн, исбайы, бойлу-сойлу, ата-ананы сююнчлю авлети болсун! Гъар йыл уланыны тувгъан гюнюнде терекни айланасына бары да агълю жыйыла эди. Гиччи Муталип аркъасы булан терекге таянгъанда, атасы беки булан ону башыны устынден терек чархында

Яйдагъы янгур

МУСА МАГЪАММАТОВ

белги эте эди. Яш обьсен сайын белгилени санаву да арта эди. Хасболат заманда бир терекни алдына гелип, огъар обьсюню гъасиретли умутларыны гъакъында айта бола эди:

–Он демеймен, етти деп де тилемеймен, сени къырийында дагъы да уч яда эки сени йимик тереклер орнатма сюемен. Муталип инилерсиз, къызардашларсыз къалардан бек къоркъаман.

Гюн тавланы артына яшынды. Хасболат терек булан сыр чечип турагъанда, янгур себелеп башлады. Чинарлар яшыл опурагъына гийинген, гъайва терек чечек ачгъан. Нече де тизив ахшам эди.

Шондан сонг арадан уч йыл обьдю. Хасболатны ожагъында дагъы яшлар къошулмады. Муталип буса бек жагъ болуп обьсе эди. Уйдегилени бары да тергевю янгыз огъар бакъгъан эди.

Хасболат тавлардан сиривлерин гъайдап ожагъына къайтагъанда, терекге ювукъ болуп къурдашы булан йимик лакъыр эте: «Къайда сени янынгда обьме терек тереклер? –деп теренден къюстюне. Тек заманлар гете туруп, Хасболатдагъы пашман гъислер де солкъ бола.

Къойчуну агълюсюнде Муталип тувгъанда, гъамангъы парахат сабур яшав бёттёбен айланды. Улланалары, анасы, зукъарилери янындан таймай эди. Ол гъар айтгъан, гъар тилеген затны эте эди. Огъар: «Бизин гюнешибиз!»– дей эдилер ва бек гъакъыллы, рагъмулу яшгъа гъисаплай эди. Улланалары огъар такъмагъан асилат да къалмады. Эсли къатынгишилер озлени гиччи Муталипчиги булан сёйлейгенде, бир де башгъа туююл, терек бутакъда къонуп чарнайгъан бюлбюллеге парх бере эди.

Улланаланы Айшат дегени торунуна сыйлы инжим, якъутум, бриллиантым деп асил ташланы атын айтып багъа эди. Гъали шолар авзундан этегине тёгюлюп-толуп гелер деп ойлаша эдинг. Сарат да Айшатдан артда къалмай эди. Гъар сёзю къулакъгъа сигърулу макъамдай чалына эди.

Олар торунуна не йимик йырланы йырлайгъанын эшитгей эдигиз? Гъайран болуп, дюньяда шо эки де улладанангючлю йырав, шаир ёкъдур деп ойлашажакъ эдигиз. Олар яшларыны болажакъ яшларына ичинде сакълап тургъан бары да сююв, ташгъын йимик ташып чыгъып биргине-бир Муталипге бакъдырылгъан эди. Эсли къатынлар торуну учун яланаякъ-ялангъач юрюмеге де, ушымеге де, ач турмагъа рази эди.

–Башы кёклеге тиеген болсун! Арсланкъапланны терисин сыдырсын!– дей эди Сират.

Хасияты булан ондан бираз къатты Айшат Сиратны бёлноп йиберип: «Каракъуш йимик гёзел болсун! Гёзлери нюр булан толсун! Къашлары юзюнде энем-жаядай болсун!»–дей.

Сарат да къайпанма сюймей: «Душмангъа къарчыгъадай къаршы турсун!»–деп къоша.

Шолай сёз тогъатартывдан сонг, эки де къатын бир-бири булан эришме башлай эди. Сарат айып эте

эди Айшатгъа, сайки, ол торунундан бир дев, аждагъа этмеге белсенген. Айшат буса: «Сени уланыяшны тарбиялавда не англавунг бар», – деп жавап къайтара эди.

–Сагъа тавукъ уяда жижеклени уьстюнде турма къыйыша, – деп, Айшат чыдап болмай къызышып гете эди.

Янгыз бир, Муталипге не аш берме тийишли деген масъала да олар бири-бири булан умуми сёз табып, разилешип бола эди.

–Гюн сайын кашгъа къошагъан тузну оьлчевюн аз-аз артдыра туругъуз, – деп насигъат бере Айшат. – Тузлу аш сувсаплыкъны тувдура, сув буса ашкъазанны ишлетдире. Шону булан ашгъа иштагъы да гётериле. Аш адамгъа гюч бере, сув – къуват бере, юху буса ону рагъатландыра.

Айшат бийиксув, арыкъ къатын. Ону къара гёзле-ри айланадагъы дюнъягъа къаш-къабагъы туюлген кюйде къарай эди.

Айшат бир бошамай: «Туз, туз, туз», – деп такрарлай эди. – Гъатта тав- ташда да туз бар деп эшитгенмен. Бизин Муталипчик бир ай заманында бир йыллыкъ яш йимик гёрюнме тарыкъ.

–Эртен Корода кёпюрю къырыйында магъа базаргъа барагъан доктор Кебед-Гъажи къаршы болуп къалды, – деп Сарат да оьзюнюкин къоша. – Ол айтагъан кюйде, янгы савулгъан сют яшдагъы къанны оьлчевюн артдыра. Эчки алып сакълама герек. Ону сютю айрокъда пайдалы дей доктор.

–Мен артыкъ токъ яшланы суймеймен, – деп яшны анасы Чакар арагъа сёз къошма къарай. Тек эсли къатынлар огъар къулакъасмай. Оланы яшны анасында бир гъайы да ёкъ, бары да тергев балагъа.

–Не сёйлейсен. Нечик суймейсен, – деп тамаша бола Сарат. – Сен оьзюнгню баланга душманмысан? Ол бабиш бала йимик дёмдөгерек болма тарыкъ.

–Мени де арыкъ яшлагъа языгъым чыгъа, – деп лакъырны Айшат узата. – Муталип юмуругъу булан уруп, ярны чартлатагъан кюйдеги къуватлы-гючлю болма герек!

Сарат бетин бюрюшдюрюп, лакъырны башгъа янгъа бура. – Сен, къызым, барып оьзюнгню докторлагъа гёрсетсенг арив болар эди. Гьона, Москвада бек арив багъагъан профессорлар бар дейлер. Сочиде де кёмек этип болагъан санаторий бар.

–Сени биргине-бир авлетинг бар. Шо яман, – деп кюстюне Айшат. – Муталипге огъ не бек тарыкъдыр ини. Янгыз терекге боранда да къыйын бола.

Шолай лакъырлардан сонг, Чакар абзаргъа чыгъып, пашман ойлардан арчылмакъ учун, не ишге де урунма гъазир эди. Улланалар буса яшны аралап огъар дагъы да не ашама берейик деген гъаракатда эди.

Бираз сабур Айшат Муталипни къолуна ала эди. Къарыйында токътагъан Сарат агъач къашыкъланы бир-бирине къагъып макъам согъа. Муталип шо тавушну эшитгендокъ, авзун ача ва гёзлерин де аралтып

Саратгъа къарап турагъан вакътиде, Айшат гъаракат этип авзуна гъар тюрлю кашланы тыгъа.

Муталип биринчилей аякъларына туруп, биринчи абатларын алма къарагъанда, огъар 7 ай да болмай эди. Агълюде уллу шатлыкъ, байрам. Эки де уллана ерде яйылгъан халиде олтуруп, торунундан гёзлерин айырып болмай эди.

Муталип къоркъа, чайкъала туруп, биринчи абатын ала. Улланалар шоссагъат кёмекге гелме гъазир. Тек яш йыгъылмай аркъанны уьстюнден юрюйген циркачгъа ошай эди.

–Ва-ба-бай...не къоччагъыбыз бар бизин, герти игит. Айшат шону айтма да болду, яш замп деп халиге йыгъылды.

–Гъар заман сен бары да ишни бузасан, – деп Сарат айып этди. Муталип бирден йылама башлады ва къатынлар бары да затны унутуп огъар бакъды.

Шо гюн къатынлар сув алма гелеген булакъда нечакъы сёз, лакъыр болду.

–Бизин Муталип юрюме башлады, – деп макътана эди Сарат. Гъатта ол юрюйген кюйню гёрсетме къарай эди.

–Гертиден де, бир нече абатлар алды, – дей эди бираз сабур кюйде Айшат.

Шо гюнокъ, балкондагъы багъанада Муталипни бийиклигини биринчи белгиси тартылды. Улланалар чёреклер биширди, къуругъан этни асды ва хоншуларына оьлешди. Шондан сонг гъар жума улланпавну багъанагъа таяндырып, ол нечакъыгъа оьсгенин токъташдыра эди.

Ону гъар оьсген сантиметри улланаланы юреклерин сююнч булан толтура эди. Олар не къуллугъу болса да, балкондан оьтегенде багъанагъа къарамай, оьтлюп

болмай эди. Шо ожакъда биргине-бир эришивлер болмайгъан ер эди.

Муталип кѣп ашап узакъ юхлай буса, улланаланы гѣнгю нече де хош бола эди. Яш юхлайгъанда, хоразгъа тюгюл, гъатта къарлыгъачлагъа да тавуш чыгъарма ярамай эди.

Эгер де ол бир зат да ашамай, ѳткюрме шюшгюрме башласа, къатынлагъа уллу пелекет тюше эди. Сират шоссаят аврувланы дарман отлар булан багъагъан хоншудагъы къатынгъа чаба эди. Дагъы болмагъанда, озюне онча инанмаса да, докторну устюне алгъасай эди. Янгы институтну охуп битдирген тиштайпаны аврувларда не англаву болсун? Аврувну хадири авругъан адам билер!

Муталип юн ястыкъларда юхлай эди. Ону учун абзарда гъарсинчек этилди. Улланалар гъарсинчеклени гъайлек йырланы йырлай туруп гезиклетип чайкъата эди.

–Юхла, балам, юхла аявлу биргине-бир алтын къозум,—деп гѣнгюрелер эте Айшат.

Шо алтын къозу, гертиден де, биргине-бир экенин тез анлады. Ону эки де улланасы огъар бир тамаша сигърулу къатынлар йимик эди. Шо ону хасиятына бек таъсир этди. Ол хораз къуйругъундан къувнагъандай хохайып юрюйген, хырча хасиятлы улан болуп оьсе эди.

Муталипге гъеч бир затгъа тийме къоймай эди. Ону гъар-бир ишден къоруй эди.

–Ону къоллары аппа-акъ ва йымышакъ болма тюше,—дей эди Сарат.—Олар белва чѣкюч учун яратылмагъан. Ол гъаким, алим болма тийишли.

Яшны гиччиден берли топуракъгъа уьйретме тарыкъ деп биревден эшитсе, Саратны ачувлары чекелерине чыгъып гетип:

–Нете, дагъы иш къуруп къалгъанмы? Дюнъда топуракъдан да, къой сиривлерен де къайры дагъы зат ѳкъмы?—Ол не къойланы, не къойчуланы бек сиймей эди. Саратны эри этикчи эди, янгыз шо касбуну герти касбугъа санай эди. Языкъ Чакар... Шо къойчу эри булан не гѣрген яшавунда? Бир де уьюнде болмай тавларыннан айлана. Бирден озюню жагъил заманлары эсине тюшюп хошлана. Ону эри даим гѣз алдында эди. Саратныки йимик, туфлилер юртда дагъы бир къатынныки де ѳкъ эди.

Айшат къойчуланы макътама башласа, Сарат чыдап болмай:

–Не сѣйлейсен, гъей къатын. Шо яшавмы дагъы? Янгурну, елни тюбюнде турмакъ...

–Тѣшюне орденлер де тагъып юрюйген кимлердир дагъы?! Кимлени Москвалагъа бакъдыра? Кимге гъюрмет этиле,—деп сорай эди Айшат аста тавушу булан ва озю-озюне жавап бере эди.—Къойчулагъа! Янгыз къойчу герти дагъыстанлы болуп бола. Муталип де къойчуну касбусун тангласа, бир де къаршылыгъым болмажакъ эди.

–Дюр гъали. Шо сизин тухум- тайпагъыз уьюгюзде олтурмас учун сиривлени гече де, гюн де къувалап турма гъазирсиз.

–Мен уланым къойчу экенине оьктем боламан,—деп къабунуп гетди Айшат.—Эрим де къойчу болгъанына оьктеммен. Уллатам да, ону агасы да. Олар не сувукъдан, не ачлыкъдан къоркъмайгъан герти батыр уланлар эди.

–Не уллу яхшылыкъдыр!—дей къолларын силлей туруп Сарат.—Нечакъы сюе бусанг да, оьктем бола тур, тек мен биргине-бир торунума тавлагъа гетмеге къоймажакъман. Шолай яшав огъар тарыкъ тюгюл. Ол уллу къуллукъда ишлеме герек. О гъаким, алим болажакъ. Дагъы болмагъанда—китаплар язсын...

Чакъ-чакъда шо меселдеги лакъырлар узакъгъа созулуп, бир-бирини устюне чабардай гъалгъа айланма аз къала эди. Муталип оланы эришивюн токътатмакъ учун, улланаларына ювукъ болуп: «Къурсагъым авруй»,—деп кант этме башлай эди. Озокъда эришив шоссаят токътала эди.

Къатынлар эришивюн де, къартлыгъын да тез унута эди. Гъатта эки минут алда торуну къойчу болма тарыкъ деп турагъан Айшат Муталипге чѣп булангъы челекни абзаргъа чыгъарма яда агъач гесме къоймай эди.

–Бар, балам, ойна,—деп Айшат къолуна балтаны алып агъач гесме уруна эди.

Муталип буса тал терекни салкъынында олтуруп, сагъатлар булан хомурсагъаланы токътавсуз кюйде ари-бери юрюйгенине къарай эди.

Муталип уйде бир зат да этмей эди. Гъатта тюкенге барма тарыкъ болса, эсли къатынлар чырдан таба хоншудагъы Зайналабитни уланын чакъыра эди:

–Магъамматали ва Магъамматали!—деп къычыра эди. Ол гелгенде, барып тюкенден шекер яда сапун алып гел деп акъча да тутдуруп йибере эди. Магъамматали озге къуллукъланы да эте эди: бавгъа гирген эшекни къувалай эди, отлавдан гелеген гъайванланы къаршылай эди.

Муталип буса шо гъамангъы терек тюпде олтура. Къозу булан яда ит бала булан ойнай.

Ит бала дегенде... Сарат итлени гѣрюп болмай эди. Ол абзардагъы есилерине инамлы кюйде къуллукъ этип гелген Къалбацны да парахат къоймай эди. Хасболат тавдагъы заманында ону абзардан къувалап чыгъара эди. Сайки, озюне ит тийген къатынгиши намаз этме болмай деп англатма къарай эди. Тек шо ону гезикли гылласы эди.

Амма Муталип бир гезик уьюне гиччи кюлайны гелтиргенде, Сарат шогъар къаршы чыгъып болмады. Ол торунуну хатирин къалдырма болмай эди. Кюлай булан бирче Къалбац да абзардан эркин кюйде айланма башлады. Муталип Къалбацны бек сюе эди. Огъар ашама даим эт бере эди.

–Я Аллагъ! Шу яшгъа къойчу хасиятлар къайдан гелген?—деп Сарат теренден кюстюне эди.

Каспийск шагъарда Мариям деген кызыяш яшай болгъан. Яхшы охуй эди, анасына савут-сабаны жувма, аш биширме, столну арыв тизме, къонакъланы къаршыламагъа, уйню тазаламагъа кѣмек эте эди. Кызыяш исбайы эди, агълюсюню де жамият арада абуру бар эди. Шо саялы гелечилер де посагъасындан таймай эди. Дагъыстан адатлагъа гѣре, кызына агълю черни ата-анасы танглады ва Мариямны 17 йыл чагъында оьзлер ойлашагъан кюйде инамлы, юрта яшайгъан улангъа эрге берди. Мариям бугюн де къайнатасын ва къайнанасын уллу гьюрмет булан эсге ала. Эрини кызырдашлары буса лап инамлы ва ювукъ къурдашлары кюйде къала.

Жагъил гелин юрт яшавгъа тез уйрене. Айрокъда бавда, бахчада доланма кѣп сюе эди. Шонда аслу гьалда уйесилери картоп ва къапуста оьздюре эди. Шо саялы гьар гезик шагъаргъа ата-анасын гѣрме барагъанда, Мариям сумкасын юрт «савгъатлар»-оччам, ренкли къапуста, бадиржан, жибижей... булан толтуруп геле эди. Шоланы бавунда къачан оьздюрме башлагъанын ол унутуп да битген.

Башлап Мариям урлукъланы сатып ала. Сонг гьар тюрлю китап-лардан яшылчанлагъа, овощлагъа нечик къуллукъ этме тюшегинин охуп билип, бавун уьлгюлю, ким де сукъланардай бавгъа айландыра. Ону гъайлы янашывуна селленгендей гьар- бир чачгъан заты мол тюшюмлер булан къайтарыш эте. Сигърулу бавгъа, гъатта хоншу юртлардан гелип къарама башлай. Шагъарда оьсген кызы юрт топуракъны хадирина имканлыкъларын билип, бавланы «пача кызы» боларгъа инанып битмей эди. Тек гъаракатгъа берекет дегенлей, тѣкген кыыйыны негъакъ гетмеген.

Оьзлени имканлыкъларына, гючюне шеклик этегенлеге Мариямдан уьлгю алма тюше. Мариям охума, билимлерин артдырма бек сюе эди. Хыйлыдан берли татликлени биширегген цехни ачмагъа умуту бар эди. Текумутлар умутлар кююнде къалып тура эди. Цехни орнуна-гъар гюнлюк авур юрт загъмат, ожакъ, яшлар...

Умут этмете Тартынмагъыз...

Яшав-къужурлу сапар. Янгыз тамашагъа къалдырагъанлыгъындан ва сюндюрегенлигинден тюгюл, ол бизге даим дарслар бере, рагъмулукъгъа, аминликге, загъматгъа уйрете. Мен бизин охувчулагъа бир болгъан ишни гъакъында хабарлама сюемен. Шо мен оьрде айтып гетген ойларымны толу кюйде гертилей.

Женщина Дагестана

На кумыкском языке

Учредитель:

Министерство информатизации, связи и массовых коммуникаций РД.

Главный редактор

Н. М. КЕРИМОВА
e-mail: J-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:

заместитель главного редактора

А. Ю. АБДУРАХМАНОВА,
e-mail: delia25@mail.ru

ответственный секретарь

С. Х. БУЛГАЕВА

редактор русского выпуска

Г. Х. АСАДУЛАЕВА

редактор аварского выпуска

Б. Ш. МУХИДИНОВА
bahu4y@mail.ru

редактор даргинского выпуска

П. Г. ВАГИДОВА

редактор кумыкского выпуска

П. Х. ХАЙБУЛЛАЕВА

редактор лезгинского выпуска

Н. Н. ИБРАГИМОВА
e-mail: shikhnabieva1981@mail.ru

редактор лакского выпуска

З. Т. АБДУРАХМАНОВА

редактор табасаранского выпуска

С. М. ИСРАФИЛОВА

Корреспонденты:

Э. ИБРАГИМОВА,
А. ТАЖУДИНОВА,
В. РАТЕНКОВА.

Заведующий редакцией

С. М. ГАМЗАТОВА

Художественный редактор

Г. А. КУРБАН-АДАМОВА,
e-mail: guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1^а.
e-mail: j-dag@mail.ru

Журнал отпечатан в типографии:

ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт журнала «Женщина Дагестана»: женщинадагестана.рф

Сдано в набор 06.11.2019.

Подписано в печать 12.11.2019.

Формат бумаги 60 x 84¹/₈.

Объем: 5,5 печ. л.

Заказ № 1006. Тираж (3300) 518 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается с 1957 г. Выходит на аварском, даргинском, кумыкском, лакском, лезгинском, русском, табасаранском языках один раз в два месяца. Свидетельство о регистрации СМИ ПИ № ТУ05-00429 выдано Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Дагестан.

На обложке:

— Индира Юнусова — главный детский онколог и гематолог Минздрава РД и главный детский гематолог СКФО.

Къызлары оьсдю: бириси медицина академиягъа охума тюшдю, экинчиси университетни экономика факультетин танглады. Къызланы уллу шагъарда тергевсюз янгыз къоймас учун, Мариям оьзю де Магъачкъалагъа гёче, квартир тута ва тарыкъ-герекни юртдан гелтирип яшав къура. Уллу юк ташыйгъан машини булан даим ёлда болагъан эри Мариямны шагъаргъа гёчмеклигине рази тюгюл эди. «Къарайыкъ, сен онда нечакъы заман чыдарсан?! Бир жумадан къайтажакъсан»,—дей эди.

Янгыз эри тюгюл, Мариямны атасы ва къардашлары да арив гёрмей эди. Тек Мариям къайпанмады, ол дагъы юртгъа къайтмагъа сюймеди ва шагъар яшавун мекенли къурма белсенди. Арадан 12 йыл оьтдю ва огъар башлапгъы вакътилерде гъар кепегин санап юрюме тюшегенине инанма да къыйын. Гъатта къызларына ёлгъа акъча етишмейген саялы кёп керенлер дарслагъа яав аякъдан юрюмеге тюшген. Ол шо заманларда лап да бек къоркъагъан зат, юртгъа къайтма тюшер, адамлар огъар кюлер деген къоркъув болгъан.

Башлап олар бир онгайлыкълары да ёкъ гичи уйде тура эди. Тек Мариям бюдуремеди. Ол биринчилей уйню ичин йыртыллайгъан даражасына ерли тазалап чыкъды ва оьзю абзарда кёрюк онгарып, адатлы чудуланы биширме урунду. Шагъардагъылар Мариямны чудуларын кёп сююп ала эдилер. Арадан бир нече ай оьтдю, ол турагъан еринден ювукъда бирдагъы эки уйню тутду. Къызартылгъан тавукъ этден шаурма этме башлады. Шо заман онда бизнесмен гыслер уяна. Ол далапчылыкъда биринчи абатларын алагъанлагъа кафелер, ресторанлар ачма кёмек эте. Тек оьзюню татлиликлени биширеген ханасын ачмакъ деген хыялын унутмай. Ол белгили ашбазлардан-усталардан дарсларала ва аз заманны ичинде тизив тортлар гъазирлеме уйрене. Уьстевюне, ол адамланы яхшы таныма башлай. Берген сёзюнде табылмайгъанлар, къуру ялгъан, гылла булан алдатма къарайгъанлар ону гёнгюн бузса да, Мариямны бир тутгъан ёлундан къайтармагъа болмай эди.

12 йылны ичинде Мариямны яшавунда кёп зат алышынгъан. Къызлары эрге баргъан. Шо заманда да Мариямгъа бютюн тухумгъа къаршы чыкъма тюшген деме ярай. Тамазалар къызланы уллусун оьзю сюеген улангъа эрге берме сюймей эди. Сайки, эки де тухумну арасын да кёп тезден гелеген эришивю бар, шо саялы олагъа къошулмагъа ярамай. Мариям къызына сен насипли болсун учун не затны да этежекмен деп сёз бере. Ол бир бошмай эрине, дос-къардашына жагъиллени насипине тогъас салмагъыз деп айтып юрюй. Ахырда оьзю айтагъан бола. Къызы сюйгени булан къошула. Ол Москвадагъы белгили клиникаланы бирисинде врач болуп ишлей. Гъали оланы тизив яшлары да оьсюп тура.

Билмеймен, ону къайсы малайкелер сакълайгъанын, тек бир-бирде Мариям булан бек тамаша, адам инанмасдай ишлер бола. Бир гезик ол авур ёл хатабалагъгъа тюшюп оьлме аз къала. Врачлар рентген суратдан ону алты къабургъа сюеги сынгъанын гёрмей тургъан. Эс тапгъанда, ол гъали де оьлмей къалгъанына бек тамашалыкъ этген. Мариям буса шо гъалында тёшюн къалын явлукъ булан къысып байлап, гезикли тойгъа тортлар гъазирлей эди.

Къабургъаларына этген операциядан сонг, дос-къардашы ол алдагъы ишине къайтып болмас деп тура эди ва ол юрютеген цехлердеги бары да алатланы тез сатып тайдырма урунду. Тюзюн айтгъанда, Мариям оьзю де савлугъуна шеклик эте эди. Тек эки ай оьтюп, ишсиз туруп болмажагъын англай. Янгыдан цехлерин тийишли алатлар, ясандырывлар булан таьмин этди. Гъали ону татлиликлени биширеген бир нече пекарнялары бар.

Мариямны бугюн бир минут бош заманы ёкъ. Ол оьзюн бек насипли адамгъа гысаплай ва яшавунда муратларына етишгенине гъакъ юрекден къувана.

*Умут этмеге тартынмагъыз!
Заманда бир олар яшавгъа чыгъагъанын унутмагъыз!*

Сулгият БУЛГАЕВА

«Claude Monets»

ЯНВАРЬ

Пн	6	13	20	27	
Вт	7	14	21	28	
Ср	1	8	15	22	29
Чт	2	9	16	23	30
Пт	3	10	17	24	31
Сб	4	11	18	25	
Вс	5	12	19	26	

ФЕВРАЛЬ

3	10	17	24	
4	11	18	25	
5	12	19	26	
6	13	20	27	
7	14	21	28	
1	8	15	22	29
2	9	16	23	

МАРТ

2	9	16	23	30
3	10	17	24	31
4	11	18	25	
5	12	19	26	
6	13	20	27	
7	14	21	28	
1	8	15	22	29

АПРЕЛЬ

Пн	6	13	20	27	
Вт	7	14	21	28	
Ср	1	8	15	22	29
Чт	2	9	16	23	30
Пт	3	10	17	24	
Сб	4	11	18	25	
Вс	5	12	19	26	

МАЙ

4	11	18	25	
5	12	19	26	
6	13	20	27	
7	14	21	28	
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	31

ИЮНЬ

Пн	1	8	15	22	29
Вт	2	9	16	23	30
Ср	3	10	17	24	
Чт	4	11	18	25	
Пт	5	12	19	26	
Сб	6	13	20	27	
Вс	7	14	21	28	

ИЮЛЬ

6	13	20	27	
7	14	21	28	
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	31
4	11	18	25	
5	12	19	26	

АВГУСТ

Пн	3	10	17	24	31
Вт	4	11	18	25	
Ср	5	12	19	26	
Чт	6	13	20	27	
Пт	7	14	21	28	
Сб	1	8	15	22	29
Вс	2	9	16	23	30

СЕНТЯБРЬ

7	14	21	28	
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	
4	11	18	25	
5	12	19	26	
6	13	20	27	

ОКТАБРЬ

Пн	5	12	19	26	
Вт	6	13	20	27	
Ср	7	14	21	28	
Чт	1	8	15	22	29
Пт	2	9	16	23	30
Сб	3	10	17	24	31
Вс	4	11	18	25	

НОЯБРЬ

2	9	16	23	30
3	10	17	24	
4	11	18	25	
5	12	19	26	
6	13	20	27	
7	14	21	28	
1	8	15	22	29

ДЕКАБРЬ

7	14	21	28	
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	31
4	11	18	25	
5	12	19	26	
6	13	20	27	

2020